

ŹRÓDŁA / SOURCES / QUELLEN

Witold Gieszczyński

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska

witold.gieszczyński@uwm.edu.pl • <https://orcid.org/0000-0001-5989-3569>

Sytuacja społeczno-polityczna w województwie olsztyńskim w świetle sprawozdań Wydziału Studiów i Analiz Służby Bezpieczeństwa Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Olsztynie (1989–1990)

The socio-political situation in the Olsztyn voivodeship in the light of the reports of the Department of Studies and Analyses of the Security Service Agency of the Provincial Office of Internal Affairs in Olsztyn (1989–1990)

Die gesellschaftspolitische Situation in der Woiwodschaft Allenstein (Olsztyn) im Lichte der Berichte der Abteilung für Studien und Analysen des Sicherheitsdienstes des Landesamtes für innere Angelegenheiten in Allenstein (1989–1990)

Słowa kluczowe: transformacja ustrojowa w Polsce, województwo olsztyńskie, Wydział Studiów i Analiz, Służba Bezpieczeństwa, 1989–1990

Keywords: political transformation in Poland, Olsztyn Voivodeship, Department of Studies and Analyses, Security Service Agency, 1989–1990

Schlüsselwörter: Politischer Wandel in Polen, Woiwodschaft Allenstein, Abteilung für Studien und Analysen, Sicherheitsdienst, 1989–1990

STRESZCZENIE

W poszczególnych województwach, w tym także w Olsztynie w strukturach Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych powołano Wydział Studiów i Analiz Służby Bezpieczeństwa,

który funkcjonował na przełomie lat 1989/1990. Poniżej opublikowano dwadzieścia dokumentów, którymi są sprawozdania i meldunki operacyjne sporządzone przez Wydział Studiów i Analiz Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie dla Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie. Obecnie dokumenty te znajdują się w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięi Narodowej w Białymstoku i dotychczas nie były publikowane. Dokumenty te powstały w okresie przemian ustrojowych w Polsce w stanowią interesujący zapis ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej na Warmii i Mazurach.

ABSTRACT

In individual voivodeships, including Olsztyn, the Department of Studies and Analyses of the Security Service Agency was established within the structures of the Voivodeship Office of Internal Affairs. It functioned at the turn of 1989/1990. Twenty documents are published below. These are reports and situational reports prepared by the Department of Studies and Analyses of the Security Service Agency in Olsztyn for the Ministry of the Interior in Warsaw. Currently, these documents are in the archives of the Institute of National Remembrance in Białystok and have not been published. These documents were created during the period of political changes in Poland and constitute an interesting record of the socio-political situation in Warmia and Mazury at that time.

ZUSAMMENFASSUNG

In einzelnen Woiwodschaften, darunter auch in Allenstein, wurde die Abteilung für Studien und Analysen des Sicherheitsdienstes im Rahmen der Strukturen des Woiwodschaftsamtes für Innere Angelegenheiten eingerichtet, das um die Jahreswende 1989/1990 tätig war. Im Folgenden werden zwanzig Dokumente veröffentlicht, bei denen es sich um Berichte und Situationsberichte handelt, die von der Abteilung für Studien und Analysen des Sicherheitsdienstes in Allenstein für das Ministerium für Innere Angelegenheiten in Warschau erstellt wurden. Diese Dokumente befinden sich derzeit im Archiv des Instituts des Nationalen Gedenkens in Białystok und wurden bisher nicht veröffentlicht. Diese Berichte wurden in der Zeit des politischen Umbruchs in Polen verfasst und stellen eine interessante Aufzeichnung der sozialen und politischen Situation in Ermland und Masuren zu dieser Zeit dar.

Wyniki wyborów parlamentarnych, których zasady ustalono przy okrągłym stole, przyniosły ogromny sukces kandydatom „Solidarności”. Oznaczało to, iż większość Polaków głosujących 4 i 18 czerwca 1989 r. odrzuciła obowiązujący od 45 lat system „realnego socjalizmu”, oczekując radykalnych przemian ustrojowych. Dynamicznie rozwijająca się sytuacja społeczno-polityczna doprowadziła 24 sierpnia 1989 r. do wyboru przez Sejm związanego z „Solidarnością” Tadeusza Mazowieckiego na szefa polskiego rządu. Dało to początek stopniowym przemianom ustrojowym w kraju¹. Przemiany te – co oczywiste – objęły również peerelowski aparat bezpieczeństwa, który w tej sytuacji musiał ulec głębokim przeobrażeniom.

Na podstawie zarządzenia nr 075/89 ministra spraw wewnętrznych z 24 sierpnia 1989 r. wprowadzono zmiany w strukturze organizacyjnej Służby Bezpieczeństwa².

¹ Szerzej: A. Dudek, *Od Mazowieckiego do Suchockiej. Pierwsze rządy wolnej Polski*, Kraków 2019, s. 29–51; idem, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2004, s. 382–407.

² Zob. Zarządzenie nr 075/89 ministra spraw wewnętrznych gen. C. Kiszczaka z 24 VIII 1989 r. w sprawie likwi-

Rozwiązano dotychczasowe departamenty: III, IV, V i VI, Główny Inspektorat Ochrony Przemysłu i Biuro Studiów, a także ich odpowiedniki w terenie. Na bazie Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW) utworzono Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa. Z Departamentów V i VI powstał Departament Ochrony Gospodarki, natomiast z połączenia struktur Departamentu IV oraz Biura Studiów MSW – Departament Studiów i Analiz. Zmiany te dotyczyły również wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych, gdzie utworzono odpowiednie wydziały. Podkreślano, że wewnętrzne struktury i obsady etatowe komórek organizacyjnych SB powinny być „różnicowane i uzależnione głównie od skali zagrożeń występujących na danym terenie oraz dostosowane do zakresu zadań” nowych pionów SB³. Zwracano się przy tym do wszystkich WUSW o uwagi i propozycje dotyczące proponowanych zmian.

Jak już wspomniano jedną z trzech nowo utworzonych struktur MSW był Departament Studiów i Analiz, którego struktura składała się z trzech zespołów i sześciu wydziałów. Wydziały I i II były wydziałami samodzielnymi, natomiast pozostałe cztery funkcjonowały w ramach zespołów⁴. Do zadań Wydziału I należało organizowanie „spływu informacji z merytorycznych wydziałów departamentu i jego odpowiedników w terenie, gromadzenie oraz systematyzacja informacji w strukturze zagadnieniowej i chronologicznej, wprowadzanie informacji jednostkowych i problemowych do zbiorów komputerowych według ustalonego systemu, a także opracowywanie informacji i ocen oraz aktualizacji systemu informatycznego danych operacyjnych” z zakresu działania departamentu⁵. Wydział II zajmował się analizą „wyników z kontroli odpowiedników departamentu w terenie” oraz opracowywaniem „wniosków i wytycznych do pracy pionu” oraz współdziałaniem w tym zakresie z „wyspecjalizowanymi jednostkami kontrolnymi MSW”, organizowaniem współpracy z „wyspecjalizowanymi służbami bezpieczeństwa krajów socjalistycznych”, prowadzeniem prac związanych z „organizacją przygotowań obronno-mobilizacyjnych jednostki”, opiniowaniem projektów aktów normatywnych, organizowaniem „doraźnych grup podczas akcji realizowanych przez jednostki centralne i terenowe resortu”, zapewnianiem „realizacji wdrażania wewnątrzresortowych przepisów prawnych”, w tym

dacji i przekształcenia niektórych jednostek organizacyjnych MSW, w: *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013, dok. 22, s. 258–260; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. III: 1975–1990*, red. nauk. P. Piotrowski, Warszawa 2008, s. 38–39; P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1 (3), s. 99–100; T. Kozłowski, *Koniec imperium MSW. Transformacja organów bezpieczeństwa państwa 1989–1990*, Warszawa 2019, s. 47–48.

³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPNW), sygn. 0752/7, k. 5–6, *Szyfrogram nr 13249/229 z-cy szefa SB płk Jerzego Karpacza do szefa WUSW w Olsztynie z 11 X 1989 r.*

⁴ *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, s. 39.

⁵ AIPNW, sygn. 0752/7, k. 9–10, Załącznik do szyfrogramu nr 13249/229 z 11 X 1989 r.: *Struktura organizacyjna i zakres działania departamentu (pionu) Studiów i Analiz MSW.*

prowadzeniem „okresowych kontroli stanu przestrzegania przepisów o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej” oraz opracowywaniem sprawozdań i wniosków, realizowaniem „zadań organizacyjno-sztabowych, socjalno-bytowych, zaopatrzeniowo-gospodarczych i transportowych”⁶.

Z kolei Wydziały III i IV działały w ramach Zespołu I. Do zadań Wydziału III należała ochrona masowych ruchów społeczno-zawodowych przed „wykorzystywaniem przez grupy i osoby ich potencjału do destrukcyjnej działalności wobec interesów państwa”, ochrona masowych ruchów społeczno-zawodowych przed „infiltracją przez ośrodki zagraniczne oraz wykorzystywanie ich potencjału do działalności skierowanej przeciwko interesom państwa”, dokonywanie analiz i ocen masowych ruchów społeczno-zawodowych z punktu widzenia ewentualnych zagrożeń „mogących destabilizować sytuację społeczno-polityczną i gospodarczą kraju”, organizowanie niezbędnych środków „techniczno-materiałowych do realizacji przedsięwzięć profilaktycznych w wyżej wymienionym zakresie”⁷. Wydział IV zajmował się rozpoznawaniem, ujawnianiem i zapobieganiem działalności grup i osób skupionych w „masowych ruchach społeczno-zawodowych zmierzających programowo do zakłócenia bezpieczeństwa państwa”, poprzez działalność „dywersyjną lub sabotażową” mogącą spowodować powszechne niebezpieczeństwo, rozpoznanie „radykałnych grup lub osób” podejmujących lub prowadzących działania nielegalne w masowych ruchach społeczno-zawodowych „mogących destrukcyjnie wpływać na działalność tych ruchów”, opracowaniem „analiz i ocen faktów lub zamierzeń oraz wypracowaniem koncepcji pozwalających na zapobieganie zdarzeniom o znamionach szantażu, terroru psychicznego lub fizycznego” wobec działaczy masowych ruchów społeczno-zawodowych, a także sprawowaniem merytorycznego nadzoru nad jednostkami terenowymi⁸.

Z kolei do Zespołu II należały Wydziały V i VI. Do zadań Wydziału V należało prowadzenie „badań i analiz zjawisk i zachowań społecznych w zakresie ochrony praw i wolności obywatelskich” oraz interesów państwa przed zagrożeniami wynikającymi z „nietolerancji i dyskryminacji z powodów wyznaniowych lub przekonań światopoglądowych”, wypracowanie koncepcji oraz podejmowanie działań w oparciu o „dokonywane badania i analizy – w celu rozpoznawania, zapobiegania i przeciwdziałania procesom, zjawiskom i zachowaniom naruszającym prawa i wolności obywateli”, prognozowanie „w zakresie przebiegu zjawisk i sytuacji społeczno-politycznej, co do możliwości ich ewentualnego rozwoju w kierunku naruszającym prawa i wolności obywateli oraz interesy państwa z powodu nietolerancji lub dyskryminacji”, nadzorem merytorycznym i koordynacją działań jednostek terenowych w zakresie

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

zainteresowań wydziału”⁹. Natomiast Wydział VI zajmował się opracowaniem analiz i ocen oraz planowaniem przedsięwzięć mających na celu „ujawnienie nastrojów i zdarzeń w wybranych grupach i środowiskach, mogących prowadzić do osłabienia bezpieczeństwa państwa lub godzić w prawa i wolności obywateli”, ujawnianiem, rozpoznawaniem i przeciwdziałaniem „zagrożeniom o charakterze nacjonalistycznym, wyznaniowym i pacyfistycznym w zakresie naruszeń porządku prawnego państwa oraz praw i wolności obywateli”, a także nadzorem merytorycznym i koordynacją działań komórek terenowych¹⁰. Natomiast Zespół III stanowiła Grupa Operacyjno-Sztabowa w Sekretariacie Szefa SB MSW¹¹.

Należy podkreślić, że wytyczne dotyczące organizacji i zakresu działania ogniw Departamentu Studiów i Analiz na szczeblu terenowym obejmowały jedynie najważniejsze zagadnienia „dla interesów państwa mogące wynikać bądź z naruszenia praw i wolności obywateli, nietolerancji lub dyskryminacji z powodów wyznaniowych czy przekonań politycznych, bądź działań grup i osób skupionych w masowych ruchach społeczno-zawodowych wymierzonych w statutową działalność tych ruchów lub mogących destabilizować sytuację społeczno-polityczną w kraju”. Ponadto podkreślano konieczność prowadzenia prac „analityczno-studyjnych” dotyczących problematyki pozostającej w sferze zainteresowań SB. Dodawano przy tym, że struktura organizacyjna Wydziału Studiów i Analiz WUSW winna być „dostosowana do zakresu i rangi występujących zagrożeń na danym terenie, a także do nowego stanu etatowego”¹².

W odpowiedzi na szyfrogram nr 13249/229 szef olsztyńskiego WUSW gen. bryg. Kazimierz Dudek proponował, aby w Olsztynie Wydział Studiów i Analiz liczył dwadzieścia etatów. Projektowana struktura tego wydziału przedstawiała się następująco: naczelnik (1 etat), zastępca naczelnika (1 etat), kierownicy sekcji (3 etaty), starsi inspektorzy (10 etatów), inspektorzy (4 etaty), sekretarka–maszynistka (1 etat). Aby dostosować kształt organizacyjny wydziału do zakresu działania i organizacji Departamentu Studiów i Analiz MSW oraz uwzględniając specyfikę zagrożeń na tym odcinku na terenie województwa olsztyńskiego proponowano wyodrębnienie następujących sekcji i samodzielnych stanowisk pracy: Sekcja I o charakterze analityczno-informacyjnym, z obsadą 3 osób, obejmująca zakresem działania Wydziału I i II Departamentu, Sekcja II, z proponowaną obsadą 6 osób, która merytorycznie obejmowałaby zakres działania Wydziałów III i IV Departamentu, Sekcja III, z proponowaną obsadą 4 osób, merytorycznie obejmująca zakres działania Wydziału V Departamentu oraz Sekcja IV, z obsadą 4 osób obejmującą zakres działania Wydziału VI Departamentu. W tej sytuacji obsada etatowa w poszczególnych rejonowych

⁹ Ibidem, k. 11.

¹⁰ Ibidem, k. 12.

¹¹ *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, s. 39.

¹² AIPNW, sygn. 0752/7, k. 9–10, Załącznik do szyfrogramu nr 13249/229...

urzędach spraw wewnętrznych w zależności od występujących zagrożeń przedstawiała się następująco: Olsztyn (3 etaty), Bartoszyce (2 etaty), Biskupiec (1 etat), Iława (2 etaty), Kętrzyn (3 etaty), Lidzbark Warmiński (2 etaty), Morąg (1 etat), Mrągowo (2 etaty), Nidzica (1 etat), Ostróda (2 etaty), Szczytno (2 etaty). Ponadto gen. Dudek podkreślał, że proponowana struktura organizacyjna Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie oraz jego ogniw rejonowych miała zapewnić „właściwą realizację wytyczonych zadań”, a także „jest dostosowana do zakresu i rangi” zagrożeń występujących na terenie województwa olsztyńskiego¹³.

W odpowiedzi na tę propozycję MSW uznało, że choć Wydziały Studiów i Analiz WUSW nie powinny być mniejsze niż 12 etatowe, to jednak propozycje przesłane z Olsztyna „przekraczają rzeczywiste potrzeby etatowe”¹⁴. W tej sytuacji zdecydowano, że Wydział Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie zostanie powołany, ale ze stanem etatowym liczącym 18 stanowisk¹⁵. W nowo utworzonych wydziałach „opracowano zakresy działań uwzględniające – co ciekawe – „obecne realia społeczno-polityczne i związane z tym przewartościowania w pracy SB”¹⁶. Ponadto szef olsztyńskiego WUSW informował, że w trakcie odpraw służbowych „na bieżąco” korygowano działania „związane z integracją zadań i usprawnieniem pracy SB” w województwie olsztyńskim¹⁷.

Według stanu z 31 grudnia 1989 r. Wydział Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie liczył 18 funkcjonariuszy, natomiast 15 stycznia 1990 r. ich liczbę zredukowano do 14¹⁸. Naczelnikiem Wydziału został mjr Ryszard Markowicz¹⁹, natomiast jego zastępcami byli mjr Mieczysław Bartos²⁰ oraz mjr Ryszard Okliński²¹. Przygotowywane przez olsztyński Wydział Studiów i Analiz meldunki były następnie przesyłane do Departamentu Studiów i Analiz MSW, którego pracami kierował gen. bryg. Tadeusz Szczygieł²². Dodajmy, że SB została rozwiązana ustawą sejmową o Urzędzie Ochrony

¹³ AIPNW, sygn. 0752/7, k. 100–101, *Pismo szefa WUSW w Olsztynie gen. bryg. Kazimierza Dudka do dyrektora Departamentu Studiów i Analiz MSW gen. bryg. Tadeusza Szczygły z 12 X 1989 r.*

¹⁴ AIPNW, sygn. 0752/7, k. 18, *Pismo dyrektora Departamentu Studiów i Analiz MSW gen. bryg. Tadeusza Szczygły do kierownika Grupy Operacyjno-Sztabowej w Sekretariacie szefa SB MSW płk. Leonarda Kaczorkiewicza z 2 XI 1989 r.*

¹⁵ AIPNW, sygn. 0752/7, k. 109, *Szyfrogram nr 2219 szefa WUSW w Olsztynie gen. bryg. Kazimierza Dudka do szefa SB MSW płk. Jerzego Karpacza z 24 XI 1989 r.*

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Zob. P. Piotrowski, op. cit., s. 104.

¹⁹ Mjr Ryszard Markowicz (ur. 1945), nacz. Wydz. IV SB WUSW w Olsztynie (1989), następnie nacz. Wydz. Studiów i Analiz SB WUSW w Olsztynie (1 XI 1989–31 VII 1990). Zob. Archiwum Instytut Pamięci Narodowej w Białymstoku (dalej: AIPNBi), sygn. 059/716, *Akta osobowe Ryszarda Antoniego Markowicza.*

²⁰ Pplk/mjr Mieczysław Bartos (ur. 1925), z-ca nacz. Wydziału Studiów i Analiz SB WUSW w Olsztynie (1989–1990). Szerzej: *Twarze olsztyńskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie. Informator personalny*, red. P. Kardela, Białystok 2007, s. 72–73.

²¹ Mjr Ryszard Okliński (ur. 1948) s. Zygmunta, od 1982 kierownik Sekcji Wydz. IV (SB) KW MO w Olsztynie, od 1985 p.o., natomiast od 1986 zastępca szefa ds. SB RUSW w Ostródzie, z-ca naczelnika Wydz. Studiów i Analiz WUSW (SB) w Olsztynie (1 II – 31 VII 1990). Szerzej: *Twarze olsztyńskiej bezpieki...*, s. 151–152.

²² *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, s. 68.

Państwa z 6 kwietnia 1990 r.²³, choć Departament Studiów i Analiz MSW oraz jego ogniwa terenowe formalnie istniały do 31 lipca 1990 r.²⁴

* * *

Poniżej opublikowano dwadzieścia dokumentów, którymi są sprawozdania oraz meldunki operacyjne sporządzone między 12 grudnia 1989 r., a 2 kwietnia 1990 r. przez Wydział Studiów i Analiz Służby Bezpieczeństwa WUSW w Olsztynie. Z kolei odbiorcą dokumentów każdorazowo był naczelnik Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW w Warszawie. Obecnie dokumenty te znajdują się w zasobie białostockiego oddziału Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej i dotychczas nie były publikowane. W związku z tym, że dokumenty zostały sporządzone w latach 1989–1990 dla historyka stanowią interesujący materiał źródłowy do analizy przebiegu przemian ustrojowych na Warmii i Mazurach, a także ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej. Jednak ze względu na fakt, iż to właśnie funkcjonariusze komunistycznej „bezpieki” sporządzali te dokumenty trudno je uznać za materiał w pełni obiektywny. Warto przy tym zwrócić uwagę, że okres ten był również przełomowy dla samych funkcjonariuszy SB, która – jak już wspomniano – ustawą z 6 kwietnia 1990 r. została rozwiązana²⁵. Oznaczało to również konsekwencje dla samych funkcjonariuszy, którzy zostali zwolnieni ze służby. Wprawdzie istniała możliwość przyjmowania ich do służby w nowo utworzonym Urzędzie Ochrony Państwa (UOP), którego celem była „ochrona bezpieczeństwa Państwa i jego porządku konstytucyjnego”, jednak wcześniej musieli się oni poddać weryfikacji sprawdzającej ich postawę i działania w szeregach „bezpieki”²⁶.

W publikowanych dokumentach pominięto nagłówki, oznaczenia kancelaryjne, treść pieczęci itp. Poszczególne dokumenty mają numer porządkowy, nagłówek, legendę oraz ewentualne przypisy. Elementami nagłówek są: data, miejsce wystawienia, informacja określająca rodzaj dokumentu oraz wystawcę i odbiorcę. Zamieszczona pod spodem legenda zawiera nazwę archiwum, sygnaturę akt, numerację kart, a także określa formę zewnętrzną dokumentu. Należy zaznaczyć, że starano się nie ingerować w treść dokumentów, aby zachować styl oryginału, a wszelkie ingerencje podano w nawiasach kwadratowych. Dopiski odręczne na dokumentach zaznaczono kursywą.

²³ Art. 129, ust. 1 ustawy z 6 IV 1990 r. o UOP. Zob. – Dz.U. 1990, nr 30, poz. 180.

²⁴ *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, s. 39.

²⁵ Dz.U. RP 1990, nr 30, poz. 180. Ustawa o Urzędzie Ochrony Państwa z 6 IV 1990 r.

²⁶ Szerzej: W. Gieszczyński, *Weryfikacja funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa w 1990 roku (na przykładzie województwa olsztyńskiego)*, w: *Warmia i Mazury w okresie przemian ustrojowych w Polsce (1989–1991). Wybrane zagadnienia*, red. W. Gieszczyński i N. Kasparek, Olsztyn 2022, s. 85–103.

WYKAZ SKRÓTÓW

- AIPN – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie
AIPN Bi – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku
abp – arcybiskup
CDU – Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna Niemiec
FMW – Federacja Młodzieży Walczącej
FSO – Fabryka Samochodów Osobowych
KO – Komitet Obywatelski
KPN – Konfederacja Polski Niepodległej
MO – Milicja Obywatelska
MSW – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
NKW – Naczelny Komitet Wykonawczy
NRD – Niemiecka Republika Demokratyczna
NSJ – kościół Najświętszego Serca Jezusa
NSZZ – Niezależny Samorządny Związek Zawodowy
NZZ – Niezależne Zrzeszenie Studentów
OKP – Obywatelski Klub Parlamentarny
OPZZ – Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych
OZOS – Olsztyńskie Zakłady Opon Samochodowych
PSL „O” – Polskie Stronnictwo Ludowe „Odrodzenie”
PSS – Powszechna Spółdzielnia Spożywców „Społem”
PZPR – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
RFN – Republika Federalna Niemiec
RSW – Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza
RUSW – Rejonowy Urząd Spraw Wewnętrznych
„S” – „Solidarność”
SB – Służba Bezpieczeństwa
TKO – Tymczasowy Komitet Obywatelski
TZR – Tymczasowy Zarząd Regionu
UOP – Urząd Ochrony Państwa
WDK – Wojewódzki Dom Kultury
WP – Wojsko Polskie
WRON – Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego
WSD – Wyższe Seminarium Duchowne
WSiA – Wydział Studiów i Analiz
WUSW – Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
WZD – Wojewódzki Zjazd Delegatów
ZR – Zarząd Regionu
ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich.

1

1989 grudzień 12, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

Zgodnie z szyfrogramem nr 14748/254 Szefa Służby Bezpieczeństwa MSW płk. J. Karpacza²⁷ z dnia 4 XII 1989 r. informuję, że sytuację społeczno-polityczną w środowiskach będących w zainteresowaniu tut.[ejszego] Wydziału Studiów i Analiz ocenia się w zasadzie korzystnie.

W prezentowanych komentarzach i opiniach nadal dominują sprawy dot. [yczące] ciągłego wzrostu cen i kosztów utrzymania, złego zaopatrzenia rynku oraz pogarszającej się stopy życiowej społeczeństwa.

Generalnie stwierdza się, że podwyżki płac nie rekompensują wzrostu cen, a tym samym postępuje dalsze zubożenie społeczeństwa.

Należy podkreślić, że rząd T. Mazowieckiego²⁸, jak w każdym państwie, oceniany jest przez pryzmat poziomu życia materialnego społeczeństwa i dlatego oczekuje się od nowej ekipy rządowej szybkich i zdecydowanych posunięć w tym kierunku.

Aktualna sytuacja gospodarcza kraju oraz zapowiadane działania rządu powodują wzrost obaw o najbliższą przyszłość, przeświadczenie o postępującej inflacji oraz dalsze pogorszenie warunków życia.

Największe obawy występują w środowiskach emerytów, rencistów oraz rodzin najślabszych ekonomicznie, tj. wielodzietnych.

Znaczny niepokój w środowiskach ludzi pracy budzi zapowiadane przez rząd bezrobocie, wynikające z wprowadzanych reform. Stwierdza się przy tym, że zmiana kwalifikacji zawodowych przez spodziewaną dużą grupę ludzi, będzie istotnym problemem zarówno dla samych zainteresowanych, jak i rządu.

W środowisku wiejskim powszechnie krytykuje się postępujące podwyżki cen, na środki produkcji, przy nie nadążających za nimi stosunkowo niskich cenach skupu żywca i płodów rolnych. Zdaniem rolników, taki stan rzeczy czyni produkcję nieopłacalną, a co za tym idzie zmniejszenie ilości rodzimych artykułów rolnych na rynku.

O sceptycznym stosunku rolników do rządu, jak się podkreśla, może świadczyć brak zdecydowanego poparcia z ich strony dla pożyczki zbożowej.

Zatwierdzona przez parlament ustawa o amnestii przyjęta została przez większość środowisk społeczno-zawodowych przychylnie²⁹. Niemniej w kontekście obecnego wzrostu zagrożenia przestępczością kryminalną fakt ogłoszenia amnestii budzi również obawy i kontrowersje. Stwierdza się, że znaczna grupa amnestionowanych

²⁷ Płk Jerzy Karpacz (ur. 1946), dyr. Biura Śledczego MSW (1985–1988), z-ca (1988–1989), a następnie szef SB MSW (1 XI 1989–11 V 1990).

²⁸ Tadeusz Mazowiecki (1927–2013), polityk i publicysta, prezes Rady Ministrów (1989–1991).

²⁹ Ustawa z 7 XII 1989 r. o amnestii. Zob. Dz.U. PRL, nr 64, poz. 390.

może powrócić na drogę przestępczą, co niewątpliwie wpłynie na dalsze pogorszenie się stanu bezpieczeństwa obywateli i porządku w kraju.

W tym kontekście pozytywnie ocenia się zdecydowane działania władz w sprawie likwidowania buntów w zakładach karnych i zapowiedzi ukarania przywódców tych wydarzeń³⁰.

Ze struktur reprezentujących pozaparlamentarne siły polityczne działających na naszym terenie, pewną aktywność wykazuje Polska Partia Niepodległościowa Okręgu Olsztyńskiego i FMW Warmii i Mazur działające na terenie Kętrzyna oraz KPN na terenie Ostródy. Ich działalność polega przede wszystkim na kolportażu ulotek o treściach antykomunistycznych i podważających ustalenia „okrągłego stołu”. Fakty takiego kolportażu miały ostatnio miejsce w Kętrzynie (listopad, grudzień).

W związku z kolejną rocznicą wprowadzenia stanu wojennego w rozpoznawanych przez Wydział SiA środowiskach nie przewiduje się organizowania imprez zmierzających do wywołania niepokojów społecznych.

W dniu 13 grudnia br. w olsztyńskim WDK odbędzie się uroczyste spotkanie członków TZR „S” i delegatów na II-gi Regionalny Walny Zjazd Regionu Warmińsko-Mazurskiego „S”³¹.

Ponadto w kościele NSJ w Olsztynie, dwóch kościołach Kętrzyna i w Iławie planowane jest odprawienie okolicznościowych nabożeństw intencjonalnych.

Z innych wydarzeń mogących mieć wpływ na rozwój sytuacji społeczno-politycznej w województwie jest zapowiedziana przez TKO NSZZ „S” Kierowców Transportu Prywatnego w Olsztynie na dzień 12 grudnia br. akcja protestacyjna polegająca na blokadzie samochodami Taxi al. J. Piłsudskiego. Akcja ta ma na celu wymuszenie unormowania systemu „Mini-taxi” i usunięcia ze stanowisk tych pracowników administracji państwowej w Olsztynie, którzy odpowiedzialni są za brak uregulowań prawnych w tym zakresie.

Ponadto organizatorzy akcji protestacyjnej żądają przyjazdu na rozmowy do Olsztyna przedstawicieli Ministerstwa Transportu.

W przypadku nie rozstrzygnięcia konfliktu taksówkarze zapowiadają wystąpienie z apelem o rozszerzenie akcji protestacyjnej na cały kraj.

Źródło: *AIPN Bi, 066/231, k.1-3, mps*

³⁰ Co prawda Sejm 7 XII 1989 r. przyjął ustawę o amnestii, jednak nie objęła ona recydywistów. W związku z tym jeszcze tego samego dnia doszło do buntu więźniów w Zakładzie Karnym w Czarnem. Wkrótce potem wybuchły kolejne bunt uwięzionych, m.in. w Goleniowie oraz Nowogardzie.

³¹ Pierwsza tura II Walnego Zebrania Delegatów Regionu Warmińsko-Mazurskiego odbyła się w Olsztynie, w którym uczestniczyły 263 osoby. Podczas obrad wybrano 33-osobowy Zarząd Regionu oraz Prezydium w składzie: Wiesław Brycki (przewodniczący), Andrzej Smoliński (z-ca przewodniczącego), Danuta Gulka (sekretarz), Ryszard Prątkowski, Tadeusz Baca, Andrzej Leonowicz, Józef Mackiewicz, Andrzej Młodkowski, Jerzy Niczyperowicz, Wiesław Rondomański i Marek Tarasiuk. Druga tura II WZD odbyła się 17 II 1990 r. Szerzej: R. Gieszczyńska, *NSZZ „Solidarność” Region Warmińsko-Mazurski (1980-1989)*, w: *NSZZ „Solidarność” 1980-1989*, t. V: *Polska środkowo-wschodnia*, red. Ł. Kamiński i G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 244-245.

2

1989 grudzień 27, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

Informacja problemowa
za okres 13–26 grudnia 1989 r.

W środowiskach będących w zainteresowaniu tut.[ejszego] Wydziału Studiów i Analiz większość komentarzy i opinii koncentrowało się wokół przedstawionego przez wicepremiera Balcerowicza³² programu reform gospodarczych³³. W prezentowanych opiniach generalnie przyjmuje się ten program za niezbędną konieczność i ostatnią szansę wyjścia kraju z kryzysu gospodarczego. Należy jednak podkreślić, że skutki wynikające z jego realizacji wzbudzają wiele obaw i niepokojów. Dotyczą one zwłaszcza zapowiedzi radykalnych podwyżek cen w 1990 roku w sferze konsumpcyjnej, przemysłowej i usług. W tej sytuacji dostrzega się perspektywę znacznego pogorszenia się warunków życia oraz nieznaczny wzrost niewiary w możliwość zmiany na lepsze. Najwięcej obaw w tym temacie występuje wśród emerytów i rencistów oraz w rodzinach najsłabszych ekonomicznie.

Podobne komentarze występują w środowisku wiejskim, którego niezadowolenie potęgowane jest ograniczeniami i stosunkowo niskimi cenami w skupie żywności oraz odwołanie podstawowych uregulowań w polityce rolnej.

Negatywnie i z dezaprobatą w znacznej części środowisk społeczno-zawodowych oceniano przypadki zakłócenia ładu i porządku publicznego jakie miały miejsce w większych miastach kraju w dniu ósmej rocznicy wprowadzenia stanu wojennego³⁴. Uważa się, że w większości były to zwykłe akty chuligaństwa i wandalizmu inspirowane i wywołane przez nieodpowiedzialne grupy osób, którym nie zależy na spokoju w kraju.

³² Leszek Balcerowicz (ur. 1947), ekonomista, polityk, wicepremier i minister finansów (1989–1991).

³³ Na tzw. plan Balcerowicza składał się cały pakiet ustaw. Były to m.in.: ustawa o zmianie ustawy o gospodarce rynkowej przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. 1989, nr 74, poz. 437), ustawa o opodatkowaniu wzrostu wynagrodzeń (Dz.U. 1989, nr 74, poz. 438), ustawa o zmianie ustawy prawo bankowe i o Narodowym Banku Polskim (Dz.U. 1989, nr 74, poz. 439), ustawa o uporządkowaniu stosunków kredytowych (Dz.U. 1989, nr 74, poz. 440); ustawa o zmianie ustawy Prawo dewizowe (Dz.U. 1989, nr 74, poz. 441), ustawa o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia o zasadach prowadzenia na terytorium PRL działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne oraz ustawy o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych (Dz.U. 1989, nr 74, poz. 442), ustawa o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania (Dz.U. 1989, nr 74, poz. 443), ustawa Prawo celne (Dz.U. 1989, nr 75, poz. 445), ustawa o zatrudnieniu (Dz.U. 1989, nr 75, poz. 446), ustawa o szczególnych zasadach rozwiązywania stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. 1989, nr 1990, nr 4, poz. 19).

³⁴ W ósmą rocznicę wprowadzenia stanu wojennego w Polsce 13 XII 1989 r. w kilkunastu miastach odbyły się wiece i manifestacje antykomunistyczne. Jak wynika z dokumentów SB *uczestnicy tych wydarzeń – głównie młodzież wywodząca się z Ruchu „Wolność i Pokój”, NZS, KPN, Federacji Młodzieży Walczącej, Solidarności Walczącej, Polskiej Partii Niepodległościowej, Międzynarodówki Anarchistycznej i innych radykalnych ugrupowań – zakłócając ład i porządek publiczny, wyraźnie dążyli do sprowokowania interwencji sił porządkowych*. Do największych zamieszek ulicznych doszło w Warszawie, Wrocławiu, Katowicach, Krakowie i Szczecinie. Cyt. za: *Informacja SB na temat sytuacji społeczno-politycznej w pierwszej połowie grudnia 1989 r.*, w: *Zmierzch dyktatury. Polska lat 1986–1989 w świetle dokumentów*, t. II: (czerwiec–grudzień 1989), oprac. A. Dudek, Warszawa 2010, dok. 175, s. 505–511.

Z istotnych wydarzeń na terenie woj.[ewództwa] w omawianym okresie, na uwagę zasługuje akcja protestacyjna zorganizowana w dniu 12 XII br. przez TKO NSZZ „S” Kierowców Transportu Prywatnego, o czym sygnalizowaliśmy w poprzedniej informacji. W wyniku przeprowadzonej akcji kierowcy taxi wymusili spotkanie z przedstawicielem Ministerstwa Transportu, na którym uchylono lokalny przepis Wojewody Olsztyńskiego regulujący funkcjonowanie mini taxi. Zawieszono tym samym ich działalność do czasu wydania stosownych aktów prawnych regulujących tę formę zarobkowania. W związku z podjętą decyzją ustał główny powód sytuacji konfliktowej i zasadniczych żądań olsztyńskich kierowców taxi.

Sam fakt przeprowadzenia powyższej akcji protestacyjnej polegającej na ok. dwugodzinnym zablokowaniu głównej ulicy miasta (al. J. Piłsudskiego), spotkało się ze strony mieszkańców Olsztyna z ogólną krytyką i dezaprobatą takich form rozwiązywania konfliktów kosztem społeczeństwa.

W dniu 18 grudnia br. przebywał w Olsztynie nuncjusz papieski ks. abp J. Kowalski³⁵. W czasie pobytu odwiedził on m.in. olsztyńskie WSD „Hosianum”, gdzie spotkał się z kadrami i alumnami tej uczelni, budowę obiektów seminarijnych w Redykajnach oraz uczestniczył w uroczystym nabożeństwie w miejscowej konkatedrze.

Całość wizyty miała charakter wewnętrzkościelny i religijny. W komentarzach i opiniach rozpoznawanych środowisk na temat powyższej wizyty podkreśla się jej znaczenie na wzrost rangi i autorytetu Kościoła warmińskiego oraz jako znak zachodzących zmian społeczno-politycznych w Polsce.

Źródło: AIPN Bi, 066/231, k. 4-5, mps

3

1990 styczeń 3, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

Meldunek operacyjny nr 1/90

W środowiskach społeczno-zawodowych Olsztyna pierwsze komentarze i opinie na temat kolejnej znacznej podwyżki cen zdominowane zostały niepokojem o przyszłość i byt materialny znacznej części społeczeństwa.

W wielu wypowiedziach podkreśla się, że jest to ostatnia szansa rządu T. Mazowieckiego na bezkonfliktowe rozwiązanie nękającego Polskę kryzysu. Uważa się, że brak oznak społecznego sprzeciwu na wprowadzone ceny wynika przede wszystkim

³⁵ Błąd! Powinno być Józef Kowalczyk (ur. 1938), absolwent WSD „Hosianum” (1962), od 1987 r. kanonik rzeźczywisty Warmińskiej Kapituły Katedralnej, 26 VIII 1989 r. został ustanowiony nuncjuszem apostolskim w Polsce, sakrę biskupią otrzymał 20 X 1989 r. w Rzymie z rąk papieża Jana Pawła II. Szerzej: A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1945–1992*, cz. 2: Słownik, Olsztyn 2007, s.142–143.

z zapowiedzi rządu o przejściowych trudnościach i poprawie sytuacji rynkowej już w drugim półroczu br.

W kręgach związanych z Kościołem katolickim obecne podwyżki wzbudzają obawy, że uderzą one jak zwykle w najbiedniejsze warstwy społeczeństwa. Znaczna część tego środowiska wyraża opinie, iż podwyżka ta jest konieczna, ale jednocześnie budzi ona niepokój o najbliższą biologiczną przyszłość narodu. Wynika to m.in. z faktu, iż twórcy reformy w determinacji jeśli chodzi o jej realizację, zapominają o skutkach niedożywienia szczególnie młodego pokolenia, które przy tak drastycznie obniżonej stopie życiowej musi nastąpić.

W znacznej części prezentowanych opinii podkreśla się, że rząd nie docenia jak należy problemów rolnictwa, co już w przeszłości okazało się błędną taktyką. W związku z tym uważa się, iż priorytetową sprawą dla rządu jest obecnie zapewnienie opłacalności produkcji i hodowli rolnej.

Źródło: AIPN Bi, 066/229, k. 2, mps

4

1990 styczeń 12, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

Informacja problemowa

za okres od 27 grudnia [19]89 r. do 12 stycznia 1990 r.

W komentarzach i opiniach prezentowanych w środowiskach społeczno-zawodowych znajdujących się w zainteresowaniu pionu Studiów i Analiz nadal dominują kwestie związane z wdrażaniem zasad gospodarki rynkowej nakreślonych w planie wicepremiera Balcerowicza i wynikających stąd konsekwencji dla społeczeństwa. Prowadzone w tym temacie dyskusje dotyczą głównie ogłoszonych z nowym rokiem podwyżek cen³⁶. Z prezentowanych opinii wynika, że nowe ceny spotkały się powszechnie z wyraźnym negatywnym przyjęciem. Twierdzi się, że akcja propagandowa i informacyjna rządu mająca na celu przygotowanie społeczeństwa i złagodzenie negatywnych nastrojów okazała się tylko po części skuteczna.

³⁶ Na podstawie decyzji ministra finansów od 1 I 1990 r. kilkakrotnie wzrosły ceny wszystkich nośników energii, taryf PKP i PKS, a także opłat za usługi łączności. Za litr benzyny „zółtej” trzeba było zapłacić 2400 zł, zaś za litr oleju napędowego 1900 zł. Poza tym ustalono urzędowy kurs dolara na poziomie 9500 zł. Znacznie wzrosły także ceny żywności np. za bochenek chleba trzeba było zapłacić 1200 zł, jednak już za kilka dni cena chleba wzrosła do 1600 zł. Z kolei litr mleka tłustego kosztował 1200 zł, 1 kg sera twarogowego 6000 zł, 1 kg szynki wieprzowej gotowanej 24 tys. zł. Zatem można mówić o swoistym „szoku cenowym” ponieważ 1 tona węgla kosztowała 190 tys. zł., zaś Fiat 126p, czyli popularny „maluch” 12 mln zł. Zob. „Gazeta Olsztyńska” (dalej: GO) 1990, nr 2 z 3 I, s. 2; nr 3 z 4 I, s. 1; nr 4 z 5 I, s. 1; nr 5 z 6-7 I, s. 5.

Zdaniem wielu środowisk dokonane podwyżki przekroczyły ogólne wyobrażenie o ich zakresie i wysokości. W tym kontekście wyrażane są poglądy, iż faktyczny stan obrazujący nastroje i opinie społeczeństwa uwidoczni się na przełomie stycznia i lutego br., kiedy znana będzie pełniejsza skala wzrostu kosztów utrzymania i rzeczywiste dochody ludności w sferze płac.

Niepokoje społeczne pogłębiane są nierytmicznymi dostawami na rynek podstawowych artykułów spożywczych lub ich okresowym brakiem. Dodatkowo wpływ na pogorszenie się nastrojów mają obawy o utrzymanie stałego miejsca pracy wynikające z rozpoczętej redukcji zatrudnienia.

Dalszemu pogorszeniu ulegają nastroje w środowisku wiejskim. Zdaniem rolników kolejna ekipa rządowa nie docenia znaczenia rolnictwa dla gospodarki kraju. Powoduje to ograniczenie zainteresowania produkcją zwierzęcą, co w konsekwencji może odbić się w niedalekiej przyszłości na radykalnym pogorszeniu się zaopatrzenia rynku³⁷.

W środowiskach opiniotwórczych mniejszości wyznaniowych z dużą rezerwą odbierany jest ekspansywny charakter działalności Kościoła katolickiego i preferowanie go przez środowiska związane z rządem. Ich zdaniem stanowi to sprzeczność z ogólnie deklarowaną równością wszystkich wyznań. Ponadto z pewną rezerwą przyjmowane są fakty przesycenia polityki rządu akcentami religijnymi.

W większości środowisk z powszechną aprobatą przyjęto decyzję parlamentu o zmianie nazwy państwa i wzorca godła narodowego, chociaż nie brak wypowiedzi, iż fakt ten nie jest na tyle istotny w porównaniu z problemami gospodarczymi kraju³⁸.

Z innych ważniejszych wydarzeń mogących mieć wpływ na rozwój sytuacji społ.[eczno] - polit.[ycznej] w województwie jest zapowiedź przeprowadzenia kolejnej akcji protestacyjnej przez olsztyńskich taksówkarzy, którzy domagają się podjęcia działań ograniczających przewóz pasażerów przez mini-taksówki, w tym m.in. likwidację ich miejsc postojowych oraz wyciągnięcie konsekwencji wobec osób, które zalegalizowały działalność mini-taxi. W przypadku niespełnienia ich żądań zapowiadają ponowną blokadę głównej ulicy miasta – al. Piłsudskiego i dodatkowo ul. Partyzantów przy tut.[ejszym] WUSW.

Źródło: AIPN Bi, 066/231, k.6–6v, mps

³⁷ Por. AIPN Bi, sygn. 066/229, k. 3–4, *Meldunek operacyjny nr 2/90 naczelnika Wydziału SiA WUSW w Olsztynie z 9 I 1990 r.*

³⁸ Ustawa o zmianie Konstytucji PRL z 29 XII 1989 r. Zob. Dz.U. 1989, nr 75, poz. 444.

5

1990 styczeń 18, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

1. Meldunek operacyjny nr 3/90

W środowisku ludzi pracy występuje coraz większe zniecierpliwienie wobec poczynań finansowo-gospodarczych rządu T. Mazowieckiego.

Zauważalna poprawa w zaopatrzeniu sklepów tonuje negatywne nastroje, jednakże obecna ceny towarów szokują społeczeństwo. Twierdzi się, że państwo powinno energiczniej wkraczać i reagować w te dziedziny gospodarki gdzie ustalone ceny na poszczególne artykuły są za wysokie i nie do przyjęcia przez ludzi. W tej sytuacji wysuwane są propozycje objęcia szczególną kontrolą producentów drogich towarów w tym rynku woj.[ewództwa] olsztyńskiego, który uważa się za jeden z najdroższych w kraju. Kilkakrotny wzrost podatków powoduje likwidację wielu drobnych prywatnych zakładów usługowo-produkcyjnych oraz nagły spadek zatrudnienia w tym sektorze. Spowoduje to powiększenie rynku bezrobotnych zwalnianych z przedsiębiorstw i zakładów gospodarki uspołecznionej. W prezentowanych opiniach podatki, jak i wysokie oprocentowanie kredytów traktuje się jako przyczynę wzrostu kosztów produkcji i cen towarów, którymi bezpośrednio zostanie obciążony konsument.

Wysokie cło na prawie wszystkie towary importowane wywołuje przeświadczenie, że przyczynią się one do kontynuowania produkcji drogich towarów o niskiej jakości chociażby ze względu na brak lub ograniczenie konkurencji ze strony artykułów pochodzenia zagranicznego.

Źródło: AIPN Bi, 066/229, k.5, mps

6

1990 styczeń 23, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

1. Meldunek operacyjny nr 4/90

Wśród załóg większych zakładów pracy z terenu Olsztyna, m.in. OZOS, Przedsiębiorstwa Budowlane, Zakłady Mięsne, PSS „Społem”, zauważa się wzrost niepokojów wynikających z rozwoju sytuacji społ.[eczno]-gospodarczej w kraju. W prezentowanych opiniach coraz częściej podkreśla się możliwość wystąpienia zbiorowych protestów spowodowanych pogarszającymi się warunkami życia społeczeństwa i narastającym zagrożeniem utraty pracy. Uważa się, że dotychczasowe wstrzymywanie się społeczeństwa

przed skrajnymi formami protestu jest wynikiem postaw zw.[iązków] zawodowych „S” i OPZZ, które akcentują szkodliwość podejmowania głównie akcji strajkowych. Stwierdza się, że w przypadku ich podjęcia mogą wzrosnąć płace, ale tym samym nastąpi dalsze pogłębienie się inflacji, a w konsekwencji upadek założeń programu Balcerowicza i zaprzepaszczenie szansy na wyjście kraju z kryzysu.

W kontekście tego tematu zauważa się postępowanie zbieżnych tendencji w działaniu zw.[iązków] zawodowych „S” i OPZZ. Uwidacznia się to, zdaniem wypowiedziących w dążeniu do ustalenia wspólnych stanowisk i programów w sprawie pomocy przyszłej grupie bezrobotnych oraz współdziałanie w wyborach do samorządów terytorialnych.

Najwięcej obaw w środowiskach zawodowych wzbudza jednak redukcja etatów w zakładach pracy. Kierownictwa zakładów znacznie podniosły dyscyplinę pracy i niejednokrotnie zwalniają pracowników za najdrobniejsze przewinienia. Negatywne nastroje i obawy pogłębiane są opiniami o znacznych zwolnieniach w sferze produkcyjnej, a znikomych w administracji poszczególnych przedsiębiorstw.

W środowiskach kulturotwórczych Olsztyna w komentarzach nt. telewizyjnej transmisji programu „Artyści dla Rzeczypospolitej”³⁹ podkreśla się, iż w imprezie tej wyeksponowano osobę premiera T. Mazowieckiego, a uczestniczący w niej prezydent W. Jaruzelski⁴⁰ był tylko tłem. Świadczy to zdaniem wypowiedziących się o postępującym spadku autorytetu prezydenta oraz reprezentowanych przez niego sił politycznych. Powyższy fakt przyjęto w tych środowiskach jako konsekwencję braku ofensywności działań ze strony samego prezydenta, jak i klubu parlamentarnego PZPR.

Źródło: AIPN Bi, 066/229, k.6–7, mps

7

1990 styczeń 24, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

1. Meldunek operacyjny nr 5/90

W środowisku olsztyńskiej służby zdrowia prezentuje się opinie, iż rząd T. Mazowieckiego nadal cieszy się dużym zaufaniem i poparciem społeczeństwa, mimo postępujących podwyżek cen. Wynika to, zdaniem komentujących z przekonania, iż konsekwentne realizowanie programu Balcerowicza jest ostateczną szansą wyjścia z kryzysu. Istotnym jest jednak fakt dotrzymania przez rząd półrocznego terminu na

³⁹ Koncert zatytułowany „Artyści dla Rzeczypospolitej” odbył się 20 I 1990 r. w gmachu Filharmonii Narodowej w Warszawie i był transmitowany przez TVP 1.

⁴⁰ Gen. Wojciech Jaruzelski (1923–2014), wojskowy, polityk, premier (1981–1985), przewodniczący WRON (1981–1983), I sekretarz KC PZPR (1981–1989), przewodniczący Rady Państwa PRL (1985–1989), prezydent PRL/RP (1989–1990).

uzyskanie odczuwalnej poprawy sytuacji bytowej społeczeństwa. Wydłużenie tego okresu może doprowadzić do wyczerpania kredytu zaufania do rządu, a w konsekwencji do jego upadku w wyniku powstania powszechnych akcji strajkowych.

Inicjatywę „S” i Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego o przyspieszeniu terminu wyborów do samorządów terytorialnych komentuje się wśród części pracowników olsztyńskich zakładów pracy jako niezbędną konieczność do pełnej i terminowej realizacji programu Balcerowicza.

Występują również opinie, w których podkreśla się, że powodem przyspieszenia wyborów do samorządów jest obawa „S” o utratę popularności i zaufania tego ruchu w oczach społeczeństwa w przypadku niepowodzenia programu Balcerowicza. Przypuszcza się, iż w takiej sytuacji większe powodzenie w wyborach mogą uzyskać kandydaci spoza ruchu „S”, a w szczególności przedstawiciele odradzającej się lewicy.

Wśród olsztyńskich studentów drastyczny wzrost kosztów nauki i utrzymania wywołuje szereg krytycznych komentarzy. Twierdzi się, że w obecnym czasie na zdobywanie wyższego wykształcenia będzie stać tylko nieliczną grupę młodzieży. W celu uzyskania niezbędnych środków finansowych na dalszą naukę wielu studentów rozpatruje możliwość podjęcia w okresie wakacji pracy zarobkowej za granicą. Najszerzej komentuje się propozycje podjęcia pracy w krajach skandynawskich.

Źródło: AIPN Bi, 066/229, k.8–9, mps

8

1990 styczeń 26, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

INFORMACJA PROBLEMOWA

za okres od 13 stycznia do 26 stycznia 1990 r.

Dalsze podwyżki cen artykułów żywnościowych i przemysłowych powodują narastanie nastrojów niezadowolenia we wszystkich środowiskach społeczno-zawodowych. Na pogorszenie nastrojów społecznych istotny wpływ ma również wzrost podatków zwłaszcza w sektorze nieuspołecznionym, co staje się przyczyną zawieszenia lub likwidacji działalności gospodarczej w tym sektorze.

Powyższa sytuacja powoduje, że coraz częściej pojawiają się krytyczne opinie co do słuszności założeń programu Balcerowicza. Podstawowe zarzuty w tym temacie sprowadzają się do generalnego stwierdzenia, że rząd toleruje dowolne i niekontrolowane kształtowanie się cen. Akcentuje się także brak ze strony autorów programu przekonywujących informacji w zakresie działań gospodarczych.

Niemniej w środowiskach społeczno-zawodowych naszego regionu pomimo tych krytycznych uwag panuje przekonanie, iż rząd T. Mazowieckiego jest ostatnią szansą wyprawienia kraju z kryzysu. Stąd nie stwierdza się na terenie województwa olsztyńskiego drastycznych form protestów związanych ze znacznym obniżeniem poziomu życia.

Akcentuje się jednak, że kredyt zaufania do rządu może ulec dewaluacji w przypadku niedotrzymania półrocznego terminu poprawy sytuacji bytowej społeczeństwa.

Szpeciallynie niekorzystna sytuacja utrzymuje się nadal w środowisku rolniczym. W prezentowanych opiniach działalność rządu określana jest jako antychłopska.

Uważa się, że brak zdecydowanego przeciwdziałania ze strony rządu wobec wzrostu kosztów produkcji rolnej może doprowadzić w konsekwencji do upadku wielu gospodarstw rolnych, zwłaszcza tych mniejszych.

Krytycznie oceniana jest również polityka kredytowa państwa. Uważa się, że obowiązujące na tym odcinku przepisy wpłyną przede wszystkim hamująco na budownictwo, zwłaszcza mieszkaniowe i indywidualne inwestycje rolnicze. Konsekwencją tego może być wzrost niezadowolenia wśród młodej generacji oczekującej na własne mieszkania oraz dalsza ucieczka z zawodu rolnika. Podkreśla się, że powyższa sytuacja w powiązaniu z zakładanym bezrobociem może doprowadzić do masowej emigracji zarobkowej najbardziej wartościowych grup społeczeństwa.

Zapowiedź przyspieszenia terminu wyborów do samorządów terytorialnych komentowana jest w większości środowisk jako niezbędna konieczność do pełnej i terminowej realizacji programu Balcerowicza.

Występują również opinie, że powodem przyspieszenia wyborów jest obawa „S” o utratę popularności i zaufania tego ruchu w społeczeństwie w przypadku niepowodzenia programu gospodarczego.

Źródło: *AIPN Bi*, 066/231, k. 7–8, *mps*

9

1990 styczeń 30, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

1. Meldunek operacyjny nr 6/90

W środowiskach ludzi pracy Olsztyna komentując przebieg ostatniego Zjazdu PZPR⁴¹ i Kongresu Założycielskiego nowej partii lewicowej⁴² stwierdza się, że zaist-

⁴¹ 29 I 1990 r. XI Zjazd PZPR podjął uchwałę o rozwiązaniu partii. Szerzej zob. *XI Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (1990)*, opr. M. Jabłonowski, W. Janowski, G. Sołtysiak, Warszawa 2014.

⁴² I Kongres Założycielski SdRP zebrał się 27 I 1990 r. w Warszawie. Podczas obrad delegaci będący uczestnikami XI Zjazdu PZPR podjęli decyzje o nazwie nowej partii, przyjęciu statutu oraz wyborze przewodniczącego, którym został

niały rozłam był nieunikniony, ponieważ od dłuższego czasu obserwowano wśród działaczy b.[yłej] PZPR rozbitcie.

Fakt wyboru młodych wiekiem ludzi do ścisłego kierownictwa SPP⁴³, zdaniem komentujących, daje rękojmię powodzenia powstałej partii ponieważ są to osoby, które będą reprezentowały interesy głównie młodego pokolenia. W przypadku pozyskania sympatyków wśród robotników nowa partia może zyskać liczny elektorat. Przyjęcie zobowiązań po byłej PZPR oceniane jest: jako zabezpieczenie materialnych podstaw działalności, jednocześnie stwierdza się, że przekazany majątek może okazać się poważnym balastem. Z dotychczasowych wypowiedzi wynika, że zainteresowanie zachodzącymi zmianami w ruchu lewicowym jest stosunkowo niewielkie. Wśród b.[yłych] członków PZPR obserwuje się stagnację i stan wyczekiwania na ogłoszenie programu działania nowych ugrupowań socjaldemokratycznych.

W środowisku akademickim Olsztyna prowadzone dyskusje koncentrują się na problematyce integracji naszej gospodarki z rozwiniętymi krajami europejskimi. Ścisłe jej powiązanie pozwoli bowiem na wyjście kraju z kryzysu oraz zachowanie naszego bezpieczeństwa na arenie międzynarodowej. Powodzenie możemy osiągnąć tylko poprzez wydajną i dobrze zorganizowaną pracę przynoszącą zyski. W przeciwnym wypadku kapitał zagraniczny zrezygnuje z inwestowania w polską gospodarkę, co spowoduje dalsze pogłębienie się naszego kryzysu.

Źródło: *AIPN Bi*, 066/229, k. 10, mps

10

1990 luty 2, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

1. Meldunek operacyjny nr 7/90

W szeregu zakładów pracy Olsztyna obserwuje się dążenia liderów „S” do wyeliminowania z zajmowanych kierowniczych stanowisk „ludzi z nomenklatury”. Zarzuca się im, iż w przeszłości realizowali zadania b.[yłej] PZPR, a obecnie blokują zmiany realizowane przez nową ekipę rządową. Zdania pracowników są tutaj zróżnicowane, obserwuje się pewien opór wobec powyższych zamierzeń. W celu przeforsowania swoich planów działacze „S” planują przeprowadzenie referendów w poszczególnych zakładach, w których załoga wypowie się nt. wotum zaufania dla

Aleksander Kwaśniewski, natomiast sekretarzem generalnym wybrano Leszka Millera. Zamknięcie I Kongresu SdRP nastąpiło 30 I 1990 r. Szerzej zob. *Kongres Założycielski Socjaldemokracji Rzeczypospolitej Polskiej (1990)*, opr. M. Jabłonowski, W. Janowski, G. Sołtysiak, Warszawa 2015.

⁴³ Błędny zapis. Prawdopodobnie chodzi o SdRP, czyli Socjaldemokrację Rzeczypospolitej Polskiej.

obecnych grup kierownictw zakładów. Prognozy nt. zachowania załóg są niejasne, brak zdecydowania. Wpływ na decyzje w czasie referendum może mieć fakt ewentualnych zwolnień. W celu przeforsowania swoich zamierzeń działacze „S” prowadzą kampanię propagandową. Wśród pracowników obserwuje się zdecydowany wzrost dyscypliny oraz wykazywanie konieczności istnienia swojego stanowiska.

W kontekście zakończonego Zjazdu PZPR i Zjazdu Założycielskiego nowych partii w środowiskach pracowniczych najwięcej uwag i komentarzy dotyczy spraw majątkowych po b.[yłej] PZPR⁴⁴. Najczęściej prezentowane opinie to:

- całość majątku powinna być przekazana na rzecz społeczeństwa np. budynki komitetów na rzecz uczelni, szkół itp. Podzielana jest tutaj opinia L. Wałęsy⁴⁵.
- część majątku powinna zostać przekazana społeczeństwu, a tylko ta część, która pochodzi ze składek członkowskich powinna być przejęta przez nową Partię.

Skrajna wypowiedź L. Wałęsy dot.[ycząca] sytuacji politycznej po powstaniu nowych partii została przez część załóg przyjęta z mieszanymi uczuciami. Często krytykuje się jego ostre sformułowania, które usztywnią jedynie działaczy lewicy. Znacznie więcej pozytywnych głosów notuje się nt. prac komisji rządowej dot.[yczących] pochodzenia majątku b.[yłej] PZPR⁴⁶. Podkreśla się, że zapewni ona uczciwe i obiektywne podejście do tej drażliwej kwestii.

Wtorkowe wystąpienie min.[istra] Kuroń⁴⁷ w środowiskach pracowniczych wywołało szereg negatywnych komentarzy. Oświadczą się, że jest obraźliwe wyciąganie „ręki po prośbie” do narodu gnębiącego w przeszłości Polaków. W bardziej politycznie wyrobionej części społeczeństwa podkreśla się, że wizyty tego typu są wykorzystywane przez określone koła polityczne RFN w trwającej kampanii wyborczej. Na tym tle oburzenie wywołują wiadomości o darach zagranicznych przy informacjach o marnowaniu żywności własnej, która ulega zepsuciu w wyniku indolencji handlowców, w tym głównie niechęci do obniżek cen.

Źródło: *AIPN Bi*, 066/229, k. 11–12, mps

⁴⁴ Ustawa z dnia 9 XI 1990 r. o przejęciu majątku byłej PZPR. Zob. – Dz.U. RP 1991, nr 16, poz. 72; Ustawa z dnia 7 VII 1994 r. o zmianie ustawy o przejęciu majątku byłej PZPR. Zob. Dz.U. RP 1996, nr 32, poz. 139.

⁴⁵ Lech Wałęsa (ur. 1943), robotnik, działacz związkowy, polityk, w 1967 r. podjął pracę w Stoczni Gdańskiej jako elektryk, w VIII 1980 r. przywódca strajku w Stoczni im. Lenina w Gdańsku, następnie przewodniczący NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym internowany, laureat Pokojowej Nagrody Nobla (1983), prezydent RP (1990–1995), w latach 1970–1976 tajny współpracownik SB ps. „Bolek”. Szerzej: S. Cenciekiewicz, P. Gontarczyk, *SB a Lech Wałęsa. Przyczynek do biografii*, Gdańsk–Warszawa–Kraków 2008.

⁴⁶ 24 I 1990 r. Rada Ministrów przyjęła uchwałę o powołaniu Komisji Rządowej do spraw ustalenia stanu prawnego majątku partii politycznych i organizacji młodzieżowych oraz odzyskania mienia państwowego. Szerzej: A. Dudek, *Od Mazowieckiego do Suchockiej...*, s. 252–260.

⁴⁷ Jacek Kuroń (1934–2004), polityk, jeden z przywódców opozycji w okresie PRL, w 1976 współzałożyciel KOR, minister pracy i polityki socjalnej (1989–1991).

11

1990 luty 12, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSWInformacja problemowa

za okres od 27 stycznia do 12 lutego 1990 r.

W komentarzach i opiniach środowisk znajdujących się w naszym zainteresowaniu w dalszym ciągu dominują ruchy cen artykułów żywnościowych i przemysłowych oraz problematyka zatrudnienia.

Z pewną dozą optymizmu obserwowane są częściowe obniżki cen na niektóre artykuły żywnościowe zwłaszcza mięsa i jego przetwory. Uważa się jednak, że ich wielkość jak na razie nie wpłynie zasadniczo na poprawę sytuacji bytowej społeczeństwa.

Niepokoje i obawy w tym temacie dodatkowo spotęgowało wprowadzenie nowych opłat czynszowych za mieszkania głównie spółdzielcze. Decyzja ta spotkała się z jednoznaczną dezaprobatą. Twierdzi się, że jest to kolejny przykład niekontrolowanego windowania ogólnych kosztów utrzymania rodzin.

Wskazuje się, że z powyższą sytuacją wiąże się bezpośrednio wstrzymywanie się ludzi od zakupów artykułów przemysłowych, głównie gospodarstwa domowego, które znajdują się teraz w placówkach handlowych, lecz po trudnych do zaakceptowania cenach. To z kolei warunkuje wstrzymywanie produkcji w zakładach produkcyjnych.

Twierdzi się, że kontynuowanie dotychczasowej polityki gospodarczej, w tym głównie cenowej, spowoduje w konsekwencji upadłość bądź masowe zwolnienia ludzi z pracy w wielu przedsiębiorstwach. Wzbudza to olbrzymie niepokoje w kontekście planowanych już wcześniej redukcji pracowników, zwłaszcza że w woj. [ewództwo] olsztyńskie nie posiada większego przemysłu, a istniejący sektor rolniczy nie jest w stanie przyjąć wolnych rąk do pracy.

W szeregu zakładów pracy na naszym terenie obserwuje się nadal tendencje działaczy „S” zmierzające do eliminowania z kierowniczych stanowisk „ludzi z b. [y-łej] nomenklatury”, obwinianych o realizowanie w przeszłości założeń PZPR, a obecnie o blokowanie reform wprowadzanych przez nowe władze. W powyższej sprawie planuje się przeprowadzenie w części zakładów pracy referendów *celem* wypowiedzenia się w kwestii wotum zaufania dla aktualnych kierownictw.

W środowisku rolników indywidualnych pozytywnie przyjęto decyzję o wprowadzeniu pewnych elementów interwencjonizmu rządu w sprawach skupu żywności oraz bonifikat na sprzedaż artykułów chemicznych do produkcji rolnej⁴⁸.

⁴⁸ Por. AIPN Bi, sygn. 066/229, k.13, *Meldunek operacyjny nr 8/90 naczelnika Wydziału SiA WUSW w Olsztynie z 5 II 1990 r.*

Z kolei ostatnie podwyżki cen na ciągniki i kombajny oceniane jest zdecydowanie negatywnie. Podkreśla się, że producenci maszyn rolniczych zostaną niebawem zmuszeni przez życie do urealnienia cen zbytu gdyż w przeciwnym przypadku będą produkowali na skład i w końcu zbankrutują.

Źródło: *AIPN Bi, 066/231, k. 9–10, mps*

12

1990 luty 15, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

1. Meldunek operacyjny nr 9/90

W wielu środowiskach będących w naszym zainteresowaniu znaczne zaniepokojenie wzbudza eksponowany od pewnego czasu problem zjednoczenia Niemiec. W prezentowanych opiniach wskazuje się na niebezpieczeństwo jakie stwarza dla Polski utworzenie jednego silnego państwa niemieckiego. Przede wszystkim mówi się o zagrożeniu bezpieczeństwa naszej granicy zachodniej. Twierdzi się, że mimo obecnych zapewnień kanclerza Kohla⁴⁹ po zjednoczeniu Niemiec powtórnie odżyją ich roszczenia do naszych ziem zachodnich i północnych. W kontekście tego tematu niektórzy wypowiadający się zwracają uwagę, iż błędem politycznym jest wysuwanie propozycji bądź żądań opuszczenia naszego kraju przez wojska radzieckie. Uważa się, iż w ten sposób narażamy nasze bezpieczeństwo państwa.

Część wypowiadających się zauważa również znaczny spadek zainteresowania Polską, jako partnerem gospodarczym. Mówi się, iż RFN która deklarowała do niedawna znaczną pomoc Polsce, swą główną uwagę skierowała obecnie w stronę NRD. W przekonaniu części społeczeństwa słabnie również gospodarcze wsparcie dla naszego kraju ze strony Związku Radzieckiego, czego przykładem jak się wskazuje są ostatnie ograniczenia dostaw ropy naftowej. W tej sytuacji stwierdza się, iż Polska będzie zmuszona [do] szukania sojuszników we Francji i Anglii, na których podobnie jak wynika z historii nie zawsze mogliśmy polegać. Stąd jako najlepsze rozwiązanie widzi się pozostanie w sojuszu politycznym i gospodarczym z ZSRR przy czym stosunki te muszą być oparte na pełnej suwerenności.

Źródło: *AIPN Bi, 066/229, k.14–15, mps*

⁴⁹ Helmut Kohl (1930–2017), niemiecki polityk, przewodniczący CDU, kanclerz RFN (1982–1998).

13

1990 luty 20, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

1. Meldunek operacyjny nr 10/90

Wśród pracowników olsztyńskich zakładów pracy coraz częściej występują krytyczne oceny dot.[yczące] realizacji programu Balcerowicza. Niektórzy stwierdzają nawet, że o ile nie dokona się jego szybkiej korekty to poniesie on fiasko. Opinie takie formułowane są m. in. w wyniku trudności jakie pojawiły się w wielu zakładach produkcyjnych. Dotyczą one przede wszystkim konieczności ograniczenia produkcji z powodu znacznego spadku popytu na wytwarzane produkty, co jest z kolei konsekwencją postępującego zubożenia społeczeństwa. Pogłębianie się powyższej tendencji spowoduje bankructwo bądź redukcje pracowników w wielu zakładach pracy. W tym kontekście szczególnie krytycznie przyjęto wypowiedź L. Wałęsy dla korespondenta gazety „Expressen” dot.[yczącą] konieczności dyscyplinowania polskiego społeczeństwa. Mówi się, że Wałęsa głosił w okresach funkcjonowania poprzednich ekip rządowych, iż głównym celem jest m. in. walka o demokrację i swobody obywatelskie. Obecnie będąc u władzy zmienia swoją ideologię domagając się dyktatury i reżimu (sic!), który zmusi ludzi do wydajniejszej pracy⁵⁰.

Wiele dyskusji budzi nadal kwestia zjednoczenia Niemiec. Bulwersuje zwłaszcza fakt nie wyrażenia zgody przez przedstawicieli „sześciu państw” na udział Polski w ich spotkaniu⁵¹. Wzrost niepokoju powoduje ponadto brak jednoznacznych gwarancji ze strony uczestników spotkania co do zapewnienia bezpieczeństwa i nie naruszalności granic państw sąsiadujących z Niemcami. W tej sytuacji coraz więcej głosów wskazuje na potrzebę utrzymania w Polsce wojsk radzieckich, co podniosłoby znacznie gwarancję bezpieczeństwa naszych granic.

W kontekście zjednoczenia Niemiec zwraca się również uwagę na ożywienie się działalności ruchów niemieckiej mniejszości narodowej, zwłaszcza na Śląsku

⁵⁰ W odpowiedzi na informacje prasowe dotyczące rzekomej wypowiedzi L. Wałęsy dla korespondenta szwedzkiej gazety „Expressen” z 7 III 1990 r., w której przewodniczący „Solidarności” miał stwierdzić, że: *Polska potrzebuje dziś dyktatury, lub silnego reżimu, który będzie wymagał, żeby ludzie pracowali i który potrafi ich do tego zmusić*, rzecznik prasowy NSZZ „Solidarność” oświadczył, że *taka wypowiedź Lecha Wałęsy nie miała miejsca, a żadne z cytowanych zdań nie padło w wywiadzie. Nie było też sformułowań, które mogłyby posłużyć do tego rodzaju uogólnień*. Zob. GO 1990, nr 37 z 20 II, s. 2.

⁵¹ Początkowo niechętnie stanowisko w tej kwestii wyrażały zwłaszcza władze RFN. Ostatecznie jednak polskie starania o udział w Konferencji „2+4” zostały uwieńczone powodzeniem. Podczas spotkania ministrów spraw zagranicznych sześciu państw w Berlinie 5 V 1990 r. sprawa udziału Polski w Konferencji „2+4” nie budziła już kontrowersji. Wszyscy uczestnicy opowiedzieli się za zaproszeniem ministra spraw zagranicznych RP na spotkanie w Paryżu. W tej sytuacji 17 VII 1990 r. polska delegacja na czele z ministrem Krzysztofem Skubiszewskim wzięła udział w paryskiej turze Konferencji „2+4”, gdzie osiągnięto porozumienie w sprawie formuły potwierdzenia przez zjednoczone Niemcy granicy polsko-niemieckiej. Zob. J. Barcz, *Sprawy polskie podczas konferencji „2+4”. Potwierdzenie granicy polsko-niemieckiej i odszkodowania od Niemiec. Studium z historii dyplomacji i prawa międzynarodowego*, Warszawa 2021, s. 102–104, 114.

Opolskim. Stwierdza się, że sprzyjanie takim tendencjom przez nasze władze może wywołać falę społecznego niezadowolenia, bowiem wielu Polaków pamięta jeszcze ogrom cierpień i nieszczęść jakich doznali od Niemców w wyniku II wojny światowej.

Źródło: *AIPN Bi, 066/229, k.16-17, mps*

14

1990 luty 26, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

INFORMACJA PROBLEMOWA

za okres od 13 do 26 lutego 1990 r.

W środowiskach społeczno-zawodowych będących w naszym zainteresowaniu pewnemu nasileniu uległy krytyczne oceny dot.[yczące] programu Balcerowicza. Przeważa w nich niepokój oraz pesymistyczne prognozy co do jego realizacji i uzyskania zakładanych efektów. Coraz częściej słyszy się wypowiedź o konieczności dokonania w nim stosownych korekt m.in. na rzecz rolnictwa, pobudzenia wzrostu produkcji w zakładach itp.

Opinie takie sformułowane są m.in. na podstawie trudności jakie pojawiły się w wielu zakładach pracy. Dotyczą one przede wszystkim konieczności ograniczenia produkcji bądź okresowych, przymusowych przestojów (co ostatnio ma miejsce m.in. w OZOS i Fabrykach Mebli w Olsztynie oraz Szczytnie) z powodu znacznego spadku popytu wytwarzane produkty, co jest konsekwencją postępującej pauperyzacji społeczeństwa⁵². Stwierdza się, że pogłębianie powyższych tendencji doprowadzi do bankructwa bądź poważnych reakcji pracowników w wielu zakładach pracy.

Całokształt powyższej sytuacji sprawia, że jednym z najistotniejszych problemów staje się obecnie wizja bezrobocia. W prezentowanych opiniach powszechnie krytykuje się dotychczasowe przedsięwzięcia rządowe w tym temacie. Uważa się, iż na razie jest w nich więcej deklaracji niż konkretnych działań satysfakcjonujących potencjalnych bezrobotnych.

Istotną sprawą wpływającą na wzrost niezadowolenia zwłaszcza ludzi młodych jest dotychczasowe milczenie rządu w kwestii zapewnienia miejsc pracy tegorocznym absolwentom szkół zawodowych, średnich i wyższych uczelni. Z wypowiedzi wynika, iż w obecnej sytuacji nie widzą oni przed sobą perspektyw życiowych, które

⁵² Jak wynika z informacji prasowych w OZOS od 26 II do 11 III 1990 r. czasowo wstrzymano produkcję. Zob. A. Bartnikowski, *W OZOS maszyny stop*, GO 1990, nr 39 z 22 II, s. 1-2.

to zjawisko było tak krytykowane przez opozycję wobec uprzednich rządów komunistycznych w naszym kraju.

W dyskusjach i komentarzach dot.[yczących] rozwoju gospodarczego kraju część wypowiadających się ironizuje, że jednym z najbardziej odczuwalnych osiągnięć nowej ekipy rządowej jest prawie dwukrotne przekroczenie zakładanego wskaźnika wzrostu cen.

W tym kontekście jako mało efektywne oceniane są działania związków zawodowych NSZZ „S”, jak i OPZZ jeśli chodzi o ochronę interesów pracowników. Stwierdza się przy tym, iż OPZZ jest niewiarygodne gdyż stanowi twór poprzednich ekip rządowych, natomiast NSZZ „S” koncentruje się na sprawach politycznych i nie zauważa potrzeb ludzi pracy.

Jeśli chodzi o sytuację w środowiskach wiejskich, przeważają oceny rolników, iż kontynuacja dotychczasowej polityki rządu spowoduje w połowie br. załamanie się naszego rynku żywnościowego.

W opiniach społecznych dot.[yczących] zagadnień międzynarodowych dominuje problematyka zjednoczenia Niemiec. W pierwszych komentarzach kwestia ta wywołała szereg niepokojów i obaw o bezpieczeństwo państwa, a zwłaszcza zagrożenia nienaruszalności naszej granicy zachodniej.

Korzystniejsze nastroje społeczne spowodowało przedstawienie przez premiera T. Mazowieckiego w dniu 21.02. br. stanowiska polskiego rządu w zakresie zabezpieczenia naszych interesów w sytuacji zjednoczenia Niemiec⁵³. Powszechnie podziela się stanowisko Mazowieckiego w kwestii udziału Polski w konferencji przedstawicieli „sześciu państw”. Coraz więcej osób wskazuje również na potrzebę utrzymania w Polsce wojsk radzieckich, przynajmniej do czasu określenia kierunku polityki wschodniej przez zjednoczone Niemcy.

W kwestii sprawy niemieckiej zwraca się również uwagę na ożywienie się działalności ruchu narodowościowego mniejszości niemieckiej, zwłaszcza na Śląsku Opolskim. Niektórzy ostrzegają, że sprzyjanie takim tendencjom przez nasze władze może wywołać falę społecznego niezadowolenia, bowiem wielu Polaków pamięta jeszcze ogrom cierpień i nieszczęść jakich doznali od Niemców w II wojnie światowej.

Źródło: AIPN Bi, 066/231, k.11–13, mps

⁵³ W dniu 21 II 1990 r. w Warszawie odbyła się konferencja prasowa premiera Tadeusza Mazowieckiego, który przedstawił stanowisko polskiego rządu w kwestii dotyczącej zjednoczenia Niemiec. W jej trakcie szef rządu stwierdził, że o kształcie polskiej granicy zachodniej *nie zamierzamy z nikim pertraktować. Jest ona ustaloną częścią porządku europejskiego*. Zwrócił przy tym uwagę na konieczność uregulowań traktatowych jeszcze przed zjednoczeniem Niemiec, aby wykluczyć wszelkie istniejące *dwuznaczności* w tej sprawie. W związku z tym T. Mazowiecki wysunął propozycję udziału strony polskiej w rokowaniach formuły „2+4”. Zob. GO 1990, nr 39 z 22 II, s. 1; nr 40 z 23–25 II, s. 3.

15

1990 marzec 2, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

Meldunek operacyjny nr 11/90

Decyzja prezesa NBP obniżająca oprocentowanie kredytów bankowych w m-cu marcu oraz utrzymanie oficjalnego kursu dolara oceniona została, przez część kadry kierowniczej zakładów pracy, jako konsekwentna realizacja planu gospodarczego rządu. Powyższa decyzja stwarza, zdaniem tych kręgów, możliwość ożywienia gospodarczego i zahamowania recesji. Pomimo korzystnych prognoz spowodowanych tą decyzją w dalszym ciągu część zakładów pracy naszego województwa boryka się z brakiem zbytu swoich wyrobów, co powoduje przerwy w produkcji i konieczność odsyłania załóg na przymusowe urlopy np. Olsztyńskie Zakłady Opon Samochodowych i Olsztyńskie Fabryki Mebli.

Rozwiązanie problemu zbytu m.in. poprzez tzw. „handel obwoźny” wywołuje korzystne komentarze wśród społeczeństwa. Powszechne jest bowiem przekonanie, że ta forma handlu eliminuje zbędnych i kosztownych pośredników powodując obniżki cen. Stwierdza się, że większą niż dotychczas aktywność muszą wykazać władze lokalne celem stworzenia odpowiednich warunków lokalowych i sanitarnych głównie w przypadku sprzedaży artykułów żywnościowych.

W dalszym ciągu wiele emocji i komentarzy we wszystkich środowiskach naszego województwa wywołuje problematyka zjednoczenia Niemiec. Brak jednoznacznego określenia stanowiska RFN wobec naszych granic odbierane jest szczególnie negatywnie. Podkreśla się, że jest to wynikiem rozgrywek politycznych związanych z wyborami w Niemczech i świadczy o dużej sile ugrupowań politycznych, które problem granic uważają za wciąż otwarty. W tym kontekście wyrażana jest obawa, iż wobec naszego poważnego zadłużenia wobec RFN, może nastąpić niekontrolowane i w konsekwencji niekorzystne przejmowanie majątku narodowego przez Niemców. Wobec powyższego postulowane są coraz powszechniej głosy domagające się wypracowania uczciwych mechanizmów wyceny majątku wchodzącego w skład spółek z kapitałem zagranicznym. Prezentowane w środkach masowego przekazu nieprawidłowości w tym zakresie stwarzają wrażenie wyprzedzają majątku za bezcen i neokolonialnego wykorzystywania taniej siły roboczej.

Coraz częściej prezentowany jest pogląd, iż najwłaściwszym rozwiązaniem problematyki bezpieczeństwa europejskiego w tym również nienaruszalności granic powinna zająć się międzynarodowa, europejska konferencja pokojowa na wzór Helsinek⁵⁴. Utrzymanie formuły „4+2” uważane jest za powtórkę Jałty⁵⁵ i decydowanie

⁵⁴ Nawiązanie do Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (tzw. Wielka Karta Pokoju) podpisanego 1 VIII 1975 r. w Helsinkach.

⁵⁵ Mowa o konferencji szefów rządów trzech mocarstw USA (F.D. Roosevelt), W. Brytanii (W. Churchill) i ZSRR

o sprawach suwerennych państw bez ich udziału. Podkreśla się, że doprowadzenie do takiej konferencji byłoby dużym sukcesem naszego rządu i umocniłoby jego pozycję.

Źródło: *AIPN Bi*, 066/229, k.18–19, mps

16

1990 marzec 6, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

1. Meldunek operacyjny nr 12/90

Dominującym tematem w dyskusjach i komentarzach na naszym terenie pozostaje w dalszym ciągu problematyka zjednoczenia Niemiec. Na drugi plan zeszyły sygnalizowane coraz powszechniej trudności życia dnia codziennego.

Z powszechną aprobatą spotkały się ostatnie wystąpienia premiera w sprawie niemieckiej. Stwierdza się, iż zdecydowane jego stanowisko świadczy o patriotyzmie, trosce o losy kraju i narodu co znacznie wpłynęło na wzrost autorytetu T. Mazowieckiego. Odnotowuje się jednak i takie wypowiedzi, że pomimo naszych deklaracji jesteśmy uzależnieni gospodarczo od Zachodu, a głównie od RFN i stąd nasze atuty są słabe. Pewne nadzieje na poparcie naszego stanowiska w tej sprawie wiąże się z zapowiedzianymi wizytami we Francji i USA. W tym kontekście wśród starszego pokolenia przypomniany jest rok 1939 i nasze sojusze z tego okresu. Trudna i skomplikowana sytuacja polityczna i gospodarcza ZSRR stawia ponadto pod znakiem zapytania możliwość udzielenia nam wsparcia z tej strony.

W społeczeństwie naszego województwa coraz powszechniej stwierdza się, że w aktualnej sytuacji politycznej pobyt wojskowych oddziałów radzieckich nie jest bez znaczenia. Podkreśla się jednak, że koszty ich stacjonowania muszą być ponoszone przez stronę radziecką.

W dalszym ciągu, pomimo wyjaśnień rzecznika rządu nt. sprzedaży ziemi dla obcokrajowców w grupach osób, które przyjechały na nasz teren ze Wschodu wyrażane są obawy co do przyszłości. Podkreśla się, że w przypadku niemieckiej ekspansji pozostaną oni w bardzo trudnej, wręcz katastrofalnej sytuacji.

Kolejnym tematem wzbudzającym nadal wiele krytycznych uwag i komentarzy jest trudna sytuacja w jakiej znajduje się szereg zakładów pracy. Utrzymujący się brak

(J. Stalin), która odbyła się w dniach 4–11 II 1945 r. w Jaltie, a dokładnie w pałacu w Liwadii, na Półwyspie Krymskim. W stosunkach międzynarodowych decyzje konferencji krymskiej na blisko pół wieku stworzyły nowy system politycznego podziału powojennej Europy i świata, który później nazwano systemem jałtańskim. Zob. W. Roszkowski, *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 roku*, Warszawa 2001, s. 14–15.

popytu na wytwarzane produkty i artykuły powoduje, iż kolejne zakłady zmuszone są do okresowego wstrzymywania produkcji, co odbija się negatywnie na zarobkach zatrudnionych w nich pracowników. Pakt przymusowego przestoju zgłosiły ostatnio m. in. Olsztyńskie Zakłady Drobiarskie, w których z powodu braku zbytu odnotowano już znaczne straty. W związku z powyższym coraz częściej mówi się o potrzebie szerszego interwencjonizmu państwowego głównie w produkcji artykułów żywnościowych.

Źródło: *AIPN Bi*, 066/229, k.20–21, mps

17

1990 marzec 12, Olsztyn. Tajny szyfrogram z-cy naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Oklińskiego do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

INFORMACJA PROBLEMOWA

za okres od 27 lutego – 12 marca

Problematyka niemiecka, pozostająca w dalszym ciągu w centrum uwagi społecznej naszego województwa, komentowana jest obecnie przez pryzmat wizyty paryskiej⁵⁶. Z bardzo pozytywnym przyjęciem spotkało się wspólne działanie Prezydenta i Premiera RP reprezentujących różne orientacje polityczne. Efekt wizyty, zdaniem dużej części społeczeństwa, przeszedł oczekiwania. Jednoznaczne opowiedzenie się Francji za udziałem Polski w rokowaniach dot.[yczących] warunków zjednoczenia Niemiec określono jako korzystne dla naszych żywotnych interesów. W kontekście sprawy niemieckiej coraz wyraźniej wskazuje się, iż pierwotne wiązanie nadziei z pomocą gospodarczą ze strony RFN pozostanie w znacznej części deklaracją propagandową. Powyższe komentarze wynikają z faktu, iż nieuniknione zjednoczenie obu państw niemieckich stwarza konieczność zwrócenia większej uwagi na NRD niż na Polskę. Innym podnoszonym przykładem takiego stanowiska władz zachodnioniemieckich są przypadki bezwzględnej deportacji obywateli polskich z RFN. Dodatkowym aspektem w sytuacji międzynarodowej jest problem litewski. Należy spodziewać się, iż Zachód chcąc koniunkturalnie rozegrać kartę radziecką będzie udzielał pomocy gospodarczej nowej suwerennej republice⁵⁷. Szczególne zainteresowanie w powyż-

⁵⁶ W dniu 9 III 1990 r. prezydent Wojciech Jaruzelski, premier Tadeusz Mazowiecki i minister spraw zagranicznych Krzysztof Skubiszewski wspólnie udali się do Paryża, gdzie rozmawiali z prezydentem Francji Françoisem Mitterrandem na temat poparcia polskiego stanowiska w sprawie traktatowego uregulowania polskiej granicy zachodniej. Zob. J. Barcz, op. cit., s. 131.

⁵⁷ Rada Najwyższa Republiki Litewskiej 11 III 1990 r. uchwaliła *Akt Przywrócenia Państwa Litewskiego*, co faktycznie oznaczało przywrócenie niepodległości i suwerenności Litwy. Zob. A. Rachuba, J. Kiaupienė, Z. Kiaupa, *Historia Litwy. Dwugłos polsko-litewski*, Warszawa 2009, s. 381.

szej kwestii wykazuje grupa repatriantów z Wileńszczyzny. Podkreślają oni litewski szowinizm oraz wrogość do Polaków.

Wytworzona na Litwie sytuacja polityczna wzbudza w licznych środowiskach społeczno-zawodowych z naszego terenu niepokój co do dalszego rozwoju sytuacji w ZSRR. Niektórzy twierdzą, że „litewski scenariusz” może być powtórzony w innych republikach, co spowoduje zapoczątkowanie rozpadu ZSRR i konieczność zajęcia się wewnętrznymi problemami przez Moskwę przy jednoczesnym osłabieniu jej pozycji międzynarodowej⁵⁸. Uważa się, że dalszy rozwój i kształtowanie się sytuacji politycznej u naszych wschodnich sąsiadów będzie uzależniony głównie od ostatecznych warunków jakie postawią władze centralne Litwie za opuszczenie Związku oraz ewentualnego wyboru Gorbaczowa⁵⁹ na prezydenta.

W komentarzach dotyczących rozwoju sytuacji społeczno-gospodarczej w kraju i w województwie podkreśla się, że pomimo pewnego złagodzenia „kuracji antyinflacyjnej” wystąpić mogą dalsze ograniczenia produkcji w zakładach pracy zlokalizowanych na naszym terenie spowodowane brakiem popytu na ich produkty. Dotyczy to głównie Olsztyńskich Zakładów Opon Samochodowych, Fabryki Mebli i Zakładów Drobiarskich. Stosowane przez ich kierownictwa działania przynoszą doraźne efekty, lecz nie rozwiązują generalnie problemu. Wśród nastrojów dominuje pesymizm i niepewność. Narasta przekonanie, że plan Balcerowicza staje się zbyt „sztywny” i należy dokonać korekt uwzględniających postępujące zmiany społeczno-gospodarcze. Obserwuje się, iż mimo wciąż deklarowanego przez różne grupy poparcia dla działań warunkujących prowadzenie reformy, skutki owego procesu powodują nasilający się wzrost krytycyzmu. Dodatkowym powodem mogącym zradycalizować postawy społeczne jest realna możliwość wprowadzenia kolejnej podwyżki cen detalicznych mięsa. Spadek dostaw zwierząt rzeźnych do Zakładów Mięsnych w Olsztynie i w Ostródzie spowodował bowiem już konieczność podniesienia cen skupu. Sami rolnicy pomimo wzrostu cen skupu stwierdzają, iż nadal są oszukiwani, a ich cierpliwość w tolerowaniu rządowej polityki rolnej jest na wyczerpaniu. Ocenia się, że jest to aktualnie najbardziej negatywnie ustosunkowana do poczynań rządu grupa społeczna na naszym terenie.

Wstępne komentarze na temat wniesionego do Sejmu projektu Ustawy o Prokuraturze świadczą, iż proponowane zmiany przyjmowane są pozytywnie. Akcentuje się zwłaszcza, że podporządkowanie Prokuratury resortowi sprawiedliwości wyeliminuje dotychczasowe powiązania z resortem spraw wewnętrznych i wzmocni pozycję prokuratora⁶⁰.

Źródło: *AIPN Bi*, 066/231, k. 14–16, mps

⁵⁸ Por. AIPN*Bi*, sygn. 066/229, k. 22, *Tajny meldunek operacyjny nr 13/90 naczelnika Wydziału SiA WUSW w Olsztynie* z 15 III 1990 r.

⁵⁹ Michaił S. Gorbaczow (1931–2022), polityk, sekretarz generalny KC KPZR (1985–1991), przewodniczący Prezydium Rady Najwyższej ZSRR (1988–1990), prezydent ZSRR (1990–1991).

⁶⁰ GO 1990, nr 51 z 12 III, s. 1–2.

18

1990 marzec 26, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

1. Informacja problemowa za okres 13 – 26 marca 1990 roku

W środowiskach będących w naszym zainteresowaniu powszechnie oczekuje się podjęcia przez rząd zdecydowanych rozwiązań systemowych zmierzających do wydzwignięcia kraju z recesji gospodarczej. Dotychczasowe efekty wynikające z wdrażania „programu Balcerowicza” oceniane są głównie jako doraźna walka z inflacją. Świadczy o tym, zdaniem środowisk, kolejna fala podwyżek na artykuły spożywcze (mięso, nabiał) oraz komunikację. Uważa się, że wzrost cen obejmie również inne artykuły i usługi pierwszej potrzeby. Powyższa sytuacja powoduje wzrost niepewności i zniecierpliwienia społeczeństwa.

Na kształtowanie takich opinii ma również istotny wpływ rozwój sytuacji w zakładach pracy województwa. Pomimo wznowienia produkcji (m.in. OZOS, Fabryka Mebli) nadal nie są wykorzystywane w pełni moce produkcyjne przedsiębiorstw np. OZOS w 60–70%. Powodem tego jest m.in. utrzymująca się trudna sytuacja finansów zakładów. Istotnym problemem jest również narastające na naszym terenie bezrobocie⁶¹. Podkreśla się, że zapowiadane rozwiązania systemowe pozostają nadal w sferze deklaracji. Dodatkowym, negatywnym aspektem w tej kwestii jest brak perspektyw zatrudnienia dla absolwentów szkół i uczelni. Najtrudniejsza sytuacja na rynku pracy występuje w: Olsztynie, Ostródzie, Bartoszycach i Kętrzynie.

Odrębnym, wymagającym szczególnej troski władz jest problem rolnictwa. Narastające zniecierpliwienie tego środowiska znalazło swój wyraz w dniu 16 marca kiedy to z inicjatywy NSZZ „S” RI Warmii i Mazur doszło do godzinnej blokady szeregu głównych dróg województwa sprzętem rolniczym⁶². Podstawowym żądaniem protestujących było ustąpienie do dnia 31 bm. ministra rolnictwa⁶³. O narastającej radykalizacji środowiska wiejskiego świadczyć mogą również pozytywne komentarze nt. oświadczenia NKW PSL „O” o możliwości wystąpienia z koalicji rządowej. Należy podkreślić, że podjęte ostatnio działania w kierunku uzdrowienia sytuacji rolnej są oceniane przez znaczną część rolników jak spóźnione, mało konkretne i „na

⁶¹ Wg danych z 28 III 1990 r. w woj. olsztyńskim było zarejestrowanych 10 418 bezrobotnych. Jednak w kolejnych miesiącach ich liczba stale rosła. Zob. GO 1990, nr 69 z 5 IV, s. 1.

⁶² Por. AIPNBi, sygn. 066/229, k. 23, *Tajny meldunek operacyjny nr 13/90 naczelnika Wydziału SiA WUBW w Olsztynie z 16 III 1990 r.*

⁶³ W oświadczeniu Prezydium Wojewódzkiej Rady NSZZ „Solidarność” RI wyjaśniono, że protest rolników z 16 III 1990 r. wymierzony był przeciw ówczesnemu ministrowi rolnictwa i gospodarki żywnościowej Czesławowi Janickiemu, ponieważ jego działania są mało skuteczne, a decyzje błędne. Zob. GO 1990, nr 64 z 29 III, s. 2.

wodzie pisane”. Generalnie ocenia się, że najbardziej radykalnie nastawione do polityki gospodarczej rządu jest środowisko wiejskie⁶⁴.

Z istotnych decyzji centralnych podjętych w omawianym okresie, szereg kontrowersyjnych komentarzy wywołała sprawa likwidacji RSW⁶⁵. Akcentuje się, że arbitralne rozwiązania tego typu są sprzeczne z obowiązującymi przepisami prawnymi. W ten sposób tworzy się precedens naginania prawa do koniunkturalnych potrzeb obecnej ekipy rządzącej. Podkreśla się, że rozwiązanie RSW stanowi rozgrywkę polityczną zmierzającą do „zamknięcia ust siłom lewicy” w zbliżających się wyborach. W skrajnych wypowiedziach stwierdza się, iż taka forma likwidacji jest powieleniem negatywnych wzorców lat pięćdziesiątych⁶⁶.

Pewne nadzieje ożywienia gospodarki wiąże się z trwającą wizytą premiera w USA⁶⁷. W komentarzach pozytywnie akcentuje się zapowiedź pomocy finansowej. Wyrażane są jednak często obawy, aby zadeklarowana pomoc nie pozostała tylko zapowiedzią. Z zadowoleniem przyjęto natomiast stanowisko prezydenta Busha⁶⁸ popierające udział Polski w konferencji dot.[yczącej] zjednoczenia Niemiec.

Pewne zaniepokojenie w wielu środowiskach naszego województwa wywołuje secesja Litwy. W prezentowanych ocenach podkreśla się, że precedens litewski może zapoczątkować rozpad mocarstwa stanowiącego przeciwwagę militarną Zachodu. Zdecydowana większość wypowiadających się rozumie i podziela dążenia Litwinów do samostanowienia. Wyrażany jest pogląd, że forma wyjścia z ZSRR jest wyłącznie sprawą wewnętrzną. Z pewnymi obawami przyjmowane jest jednak „demonstrowanie siły” przez Moskwę. W tym kontekście wskazuje się, że ZSRR powinien uszanować wolę Litwinów, a pełna suwerenność tego narodu winna być wynegocjowana przy stole obrad.

Źródło: *AIPN Bi*, 066/231, k. 17–19, *mps*

⁶⁴ Por. AIPN*Bi*, sygn. 066/229, k. 24, *Tajny meldunek operacyjny nr 15/90 naczelnika Wydziału SiA WUSW w Olsztynie* z 21 III 1990 r.

⁶⁵ Chodzi o Robotniczą Spółdzielnię Wydawniczą „Prasa–Książka–Ruch” zlikwidowaną ustawą sejmową z 22 III 1990 r. Zob. *Dz.U.* 1990, nr 21, poz. 125.

⁶⁶ Por. AIPN*Bi*, sygn. 066/229, k. 25–26, *Meldunek operacyjny nr 16/90 naczelnika Wydziału SiA WUSW w Olsztynie* z 23 III 1990 r.

⁶⁷ Podczas wizyty w USA premier T. Mazowiecki w dniach 21–22 III 1990 r. przeprowadził rozmowy z prezydentem Georgem Bushem. Prezydent USA co prawda uznał potrzebę traktatowego potwierdzenia polskiej granicy zachodniej, jednakże polski postulat aby oba państwa niemieckie uczyniły to jeszcze przed zjednoczeniem Niemiec uznał za niezrozumiały i zbyt daleko idący. Zob. A. Dudek, *Ewolucja stanowiska rządu Tadeusza Mazowieckiego w sprawie obecności Polski w Układzie Warszawskim oraz stacjonowania na jej terytorium wojsk sowieckich*, „*Dzieje Najnowsze*” 2015, nr 4, s. 168.

⁶⁸ George H.W. Bush (1924–2018), amerykański polityk, wiceprezydent (1981–1989), a następnie prezydent USA (1989–1993).

19

1990 marzec 28, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

1. Meldunek operacyjny nr 17/90

Powszechny niepokój w środowiskach będących w naszym zainteresowaniu budzi narastająca fala przestępczości zwłaszcza włamań, kradzieży i rozbojów. Zdaniem społeczeństwa powyższe zjawiska wynikają m. in. z braku możliwości legalnego zdobycia środków do życia (wzrost cen i bezrobocie) oraz mało efektywnej pracy aparatu ścigania. Ostatnią przyczyną, jak stwierdza większość wypowiadających się, wynika ze spodziewanej weryfikacji kadr prokuratury i reorganizacji MSW. Stwierdza się, iż obecnie ci pracownicy bardziej zajmują się sprawą przetrwania niż efektem swojej pracy. Dodatkowym elementem wzrostu przestępczości jest, jak się wskazuje, ostatnia źle przygotowana i przeprowadzona amnestia.

Kolejnym problemem wpływającym na narastanie fali obaw są wzrastające na naszym terenie ceny artykułów żywnościowych, w tym głównie przetworów mlecznych i mięsnych. Podkreśla się, że sporadyczne obniżki cen artykułów przemysłowych nie niwelują wzrostu kosztów utrzymania. W skrajnych wypowiedziach podaje się przykłady, że kiedyś taniały lokomotywy, a dzisiaj wyroby FSO. W części zakładów pracy na naszym terenie kontynuowana jest nagonka na dotychczasowe ich kierownictwa – tzw. „starą nomenklaturę”.

Powyższe działania wywołują szereg komentarzy. W większości oceniane są one negatywnie, twierdzi się, że nie brane są pod uwagę kwalifikacje, a jedynie przynależność do „nowej przewodniej siły” tj. „Solidarności”.

Temat wyborów do samorządów terytorialnych nie wzbudza na naszym terenie większego zainteresowania. W pojedynczych wypowiedziach stwierdza się, że nie przyniosą one istotnych zmian, a frekwencja będzie niska.

Źródło: AIPN Bi, 066/229, k. 27–28, mps

20

1990 kwiecień 2, Olsztyn. Tajny szyfrogram naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Olsztynie mjr. Ryszarda Markowicza do naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW

1. Meldunek operacyjny nr 19/90

W środowiskach będących w naszym zainteresowaniu komentując przebieg

ostatniego posiedzenia KO przy L. Wałęsie⁶⁹ stwierdza się, iż ukazane po raz pierwszy rozbieżności występujące między rządem, Komitetem Obywatelskim, OKP i kierownictwem „S”. Dotyczą one głównie, zdaniem wypowiadających się, polityki gospodarczej, socjalnej i personalnej. W prezentowanych poglądach wskazuje się, że każda ze stron chce przeforsować swoje partykularne racje kosztem ogółu społeczeństwa. Podkreśla się, że tego typu spory nie przyczyniają się do konsolidacji narodu lecz powodują jego rozbitcie, które może doprowadzić do dalszej pauperyzacji i dezorganizacji.

Oceniając prezentowane w TV fragmenty wypowiedzi zdecydowanie korzystnie przyjęto stanowisko premiera. Natomiast zróżnicowanie komentuje się poglądy prezentowane przez L. Wałęsę, który coraz bardziej staje się symbolem walki i politykiem, a nie działaczem związkowym. Coraz częściej akcentuje się jego demagogię, brak sprecyzowanego stanowiska i lawirowanie.

Z pozytywnym przyjęciem spotkało się zainauguowanie mszą polową w Warszawie miesiąca pamięci narodowej. Podkreśla się głównie, że po raz pierwszy z tak uroczystą oprawą mówiono o polskich ofiarach terroru stalinowskiego. Notowane są jednak i takie wypowiedzi, że popadamy z jednej skrajności w drugą. Wskazuje się, że ze względu na spodziewane korzyści finansowe celowo pomija się zbrodnie niemieckie, a eksponuje się głównie ofiary na Wschodzie. Wśród starszego pokolenia coraz częściej pojawiają się wypowiedzi, iż ponownie Polska szuka przyjaciół daleko, a wrogów blisko, co przyczyniło się m. in. do tragedii wrześniowej.

Źródło: *AIPN Bi*, 066/229, k. 29–30, mps

⁶⁹ Po wygranych wyborach czerwcowych 1989 r. i utworzeniu rządu Tadeusza Mazowieckiego rola jaką dotąd spełniał Komitet Obywatelski przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność” Lechu Wałęsie uległa pewnym zmianom. I tak 22 II 1990 r. Wałęsa mianował byłego dyrektora Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa Zdzisława Najdera przewodniczącym Komitetu. Należy dodać, że do tej pory kierownictwo KO w praktyce znajdowało się w rękach Bronisława Geremka i Henryka Wujca będących zwolennikami premiera Tadeusza Mazowieckiego zakładającego ewolucyjny charakter zmian politycznych w Polsce. Teraz ta sytuacja miała ulec zmianie. Z inicjatywy Zdzisława Najdera na spotkaniu KO w dniu 31 III 1990 r. skład Komitetu poszerzono o nowych członków, którymi byli działacze o różnych poglądach politycznych. Z kolei przeciwnikami tych zmian byli członkowie Komitetu będący zwolennikami tzw. Familii na czele z Geremkiem. Z czasem doprowadziło to w ruchu solidarnościowym do „wojny na górze” między Wałęsą domagającym się przyspieszenia zmian systemowych w kraju i nie kryjącego przy tym zamiaru wzięcia udziału w wyborach prezydenckich, a zwolennikami premiera Mazowieckiego, którzy opowiadali się za szerokim poparciem dla rządu. Wobec istniejących różnic politycznych 24 VI 1990 r. na posiedzeniu KO, które odbyło się w Auditorium Maximum Uniwersytetu Warszawskiego doszło do ostatecznego rozłamu między tymi grupami wywodzącymi się z „Solidarności”. Zob. A. Dudek, *Historia polityczna Polski 1989–2015*, Kraków 2016, s. 108–111; W. Roszkowski, *Historia Polski 1914–2015*, Warszawa 2017, s. 468–469.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku
– sygn. 066/229; 066/231

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie
– sygn. 0752/7

Źródła drukowane

Dziennik Ustaw

- 1989, nr 64, poz. 390; nr 74, poz. 437–443; nr 75, poz. 444–446.
- 1990, nr 4, poz. 19; nr 21, poz. 125; nr 30, poz. 180.

XI Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (1990), opr. Marek Jabłonowski, Włodzimierz Janowski, Grzegorz Sołtysiak, Warszawa 2014.

Kongres Założycielski Socjaldemokracji Rzeczypospolitej Polskiej (1990), opr. Marek Jabłonowski, Włodzimierz Janowski, Grzegorz Sołtysiak, Warszawa 2015.

Zmierzch dyktatury. Polska lat 1986–1989 w świetle dokumentów, t. II: (czerwiec–grudzień 1989), oprac. Antoni Dudek, Warszawa 2010.

Prasa

„Gazeta Olsztyńska”

- 1990, nr 2 z 3 I; nr 3 z 4 I; nr 4 z 5 I; nr 5 z 6–7 I; nr 37 z 20 II; nr 39 z 22 II; nr 40 z 23–25 II; nr 51 z 12 II; nr 64 z 29 III; nr 69 z 5 IV.

Opracowania

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. III: 1975–1990, red. nauk. Paweł Piotrowski, Warszawa 2008.

Barcz Jan, *Sprawy polskie podczas konferencji „2+4”. Potwierdzenie granicy polsko-niemieckiej i odszkodowania od Niemiec. Studium z historii dyplomacji i prawa międzynarodowego*, Warszawa 2021.

Cenckiewicz Sławomir, Gontarczyk Piotr, *SB a Lech Wałęsa. Przyczynek do biografii*, Gdańsk–Warszawa–Kraków 2008.

Dudek Antoni, *Ewolucja stanowiska rządu Tadeusza Mazowieckiego w sprawie obecności Polski w Układzie Warszawskim oraz stacjonowania na jej terytorium wojsk sowieckich*, „Dzieje Najnowsze” 2015, nr 4.

– *Historia polityczna Polski 1989–2015*, Kraków 2016.

– *Od Mazowieckiego do Suchockiej. Pierwsze rządy wolnej Polski*, Kraków 2019.

– *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2004.

Gieszczyńska Renata, NSZZ „Solidarność” Region Warmińsko-Mazurski (1980–1989), w: NSZZ „Solidarność” 1980–1989, t. V: *Polska środkowo-wschodnia*, red. Łukasz Kamiński i Grzegorz Waligóra, Warszawa 2010.

Gieszczyński Witold, *Weryfikacja funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa w 1990 roku (na przykładzie województwa olsztyńskiego)*, w: *Warmia i Mazury w okresie przemian ustrojowych w Polsce (1989–1991). Wybrane zagadnienia*, red. Witold Gieszczyński i Norbert Kasperek, Olsztyn 2022.

Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów, red. Adrian Jusupović, Rafał Leśkiewicz, Warszawa 2013.

Kopiczko Andrzej, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1945–1992*, cz. 2: *Słownik*, Olsztyn 2007.

Kozłowski Tomasz, *Koniec imperium MSW. Transformacja organów bezpieczeństwa państwa 1989–1990*, Warszawa 2019.

Piotrowski Paweł, *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1(3).

Rachuba Andrzej, Kiaupienė Juratė, Kiaupa Zigmantas, *Historia Litwy. Dwugłos polsko-litewski*, Warszawa 2009.

Roszkowski Wojciech, *Historia Polski 1914–2015*, Warszawa 2017.

– *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 roku*, Warszawa 2001.

Twarze olsztyńskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie. Informator personalny, pod red. Piotra Kardeli, Białystok 2007.